

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Katrin Pihlak

AÜSA 4

**MAJANDUSSURUTISE SEOS
TÖÖVÕIMETUSPENSIONÄRIDE ARVUKUSE
KASVUGA RAPLA- JA JÄRVAMAA NÄITEL**

Juhendaja: Kandela Õun

Pärnu 2014

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised käsitlused majandussurutise, selle mõju ja seoste kohta	6
1.1. Majandussurutis, selle põhjused ja mõju töötusele	6
1.2. Indiviidi elukvaliteet, heaolu, toimetulek ja rahulolu	10
1.3. Töövõimetus ja töövõimetusseaduslik raamistik	16
1.4. Erivajadustega inimestele suunatud töövõimereform	19
2. Uuring majandussurutise ja töövõimetus pensionäride arvukuse kasvu seoste kohta Rapla- ja Järvamaa näitel	23
2.1. Uurimustöö eesmärk ja meetodika	23
2.2. Uurimustöö andmestik ja selle kirjeldus	24
2.3. Ülevaade maakondade elanikkonnast ja sealsest vanuselise struktuurist	26
2.4. Uuringu tulemused ja analüüs	29
2.4.1. Ülevaade esmregistreeritud töövõimetus pensioni saajatest Rapla- ja Järvamaal aastatel 2007-2013	29
2.4.2. Naiste ja meeste osakaal töövõimetus pensioni saajate seas aastatel 2007-2013	33
2.4.3. Esmastreeritud töövõimetus pensioni saajate vanuselised muutused aastatel 2007-2013	36
2.5. Uurimustulemustest tulenevad järeldused ja ettepanekud	40
Kokkuvõte	46
Viidatud allikad	48
Lisad	53
Lisa 1. Rapla- ja Järvamaal registreeritud töövõimetus- ja vanaduspensionäride võrdlus seitsme aasta lõikes	53
Summary	54

SISSEJUHATUS

Sotsiaalvaldkonnaga seonduvad protsessid on Eesti riigi jaoks vaieldamatult olulised, võiks öelda, et sotsiaalsektor on nii täna kui ka tulevikus suure ootuste surve all. Elanikkonna vananemine ja tegutsemise piiratud vahendite tingimustes nõuab valitsuselt meetmeid, mis aitaksid tagada inimestele turvatunde ja elamisväärse elu. Oma jälje sotsiaalvaldkonnas toimuvale on jätnud ka ülemaailmne majandussurutis mõjutades nii tööturul toimuvat, kui inimeste tervist.

Uurimustöö autori arvates on teema aktuaalne, kuna viimaste aastate jooksul on Eestis pensionäride arv kiiresti kasvanud ja seda mitte niivõrd vanaduspensionäride, kuivõrd töövõimetuspensionäride saavate inimeste osas, kes moodustavad juba viiendiku kõigist pensionil olijatest. Uurimustöö tulemus võiks huvi pakkuda nii Sotsiaalministeeriumis uut töövõimereformi välja töötavatele inimestele kui ka neile, kes oma töös puutuvad kokku tööhõivepoliitikaga seotud küsimustega.

Statistikaameti andmetel on viimase viie aasta jooksul pensionisaajate hulk suurenenud 8%. Ligikaudu kolm neljandikku nendest on vanaduspensionärid. Teine, suurem rühm, on töövõimetuspensionärid. Statistikaameti andmetel oli 2014. aasta 1. jaanuari seisuga Eestis 94 325 töövõimetut inimest, kes moodustavad ligikaudu 7% Eesti kogurahvastikust ning 10% tööealistest (15-74 – aastased). Töövõimetuspensionäride kasvu võisid aastate jooksul mõjutada nii majanduslangus, tööpuudus kui ka sotsiaalprobleemid.

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida viimase seitsme aasta lõikes Rapla- ja Järvamaal registreeritud töövõimetuspensionäre ja selgitada välja, kuidas majandussurutis on nendes maakondades mõjutanud töövõimetuspensionäri saajate arvukust ja millisel

määral on töövõimetuspensioni taotlejate arv kasvanud võrreldes majandussurutisele eelnenud perioodiga.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- koostada teoreetiline ülevaade majandussurutise põhjustest ja võimalikest tagajärgedest;
- näidata, kuidas mõjutab majandussurutis inimese heaolu, toimetulekut ja tervislikku olukorda;
- selgitada töövõimetuspensioni olemust;
- koostada Sotsiaalkindlustusameti andmebaasis SKAIS tehtud päringute põhjal ülevaade 2007-2013 aastal esmastest töövõimetuspensionäridest;
- teha järeldusi ja ettepanekuid töövõimereformi välja töötajatele.

Tulenevalt töö eesmärgist ja püstitatud uurimusküsimustest on töö jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis analüüsitakse majanduses toimunud muutusi, arenguid ja mõju inimestele ning kirjeldatakse teoreetilisi lähtekohti ja mõisteid. Teine peatükk jaguneb viieks alapeatükiks, kus keskendutakse uurimustöö eesmärkidele ja meetodikale antakse ülevaade uuritavate valdade elanikkonnast ja vanuselisest struktuurist, analüüsitakse uuringu tulemusi, esitatakse autori poolset järeldused saadud tulemuste kohta ja tehakse omapoolsed ettepanekud.

Lõputöös kasutatakse uurimuseks sekundaarsete andmete analüüsi meetodit, mis tähendab, et püstitatud uurimisülesannete lahendamiseks kasutatakse kellegi teise poolt algselt mingil muul eesmärgil kogutud primaarseid andmeid. Töö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Uurimuse teoreetilises osas toetutakse peamiselt heaolu- ja toimetulekuteooriatele.

Töö empiirilises osas keskendutakse aastatele 2007-2013, mis võimaldab analüüsida töövõimetuspensioni taotlejate isikute arvukuse ja majandusliku olukorra seost enne majanduslangust, majanduslanguse ajal ning sellele järgneval perioodil, mil majanduslik olukord on hakanud stabiliseeruma. Andmeid kogutakse ja analüüsitakse eesmärgiga luua ülevaade, mis hõlmab kõiki juhtumeid seoses uuritava probleemi, aspekti või teemaga.

Empiirilises osas kasutatakse Sotsiaalkindlustusameti andmebaasis SKAIS tehtud päringute tulemusel saadud statistilisi andmeid Rapla- ja Järvamaal elavate töövõimetuspensionäride kohta. Samuti Statistikaameti poolt tehtud varasemaid uuringuid ning avaldatud andmeid. Andmeid analüüsitakse eelneva seitsme aasta lõikes, eesmärgiga selgitada välja kas majandussurutise aastad on avaldanud olulist mõju töövõimetuspensionäride arvukusele. Andmete analüüs viiakse läbi tabeltöötlusprogrammi Microsoft Excel abil.

Töös on esitatud andmeid viieteistkümmel joonisel. Kasutatud kirjanduse loetelus on viidatud 48-le allikale ning lisana on esitatud üks joonis. Lõputöö vormistamisel lähtuti Tartu Ülikooli Pärnu kolledži üliõpilaste kirjalike tööde metoodilisest juhendist.

1. TEOREETILISED KÄSITLUSED MAJANDUSSURUTISE, SELLE MÕJU JA SEOSTE KOHTA

1.1. Majandussurutis, selle põhjused ja mõju töötusele

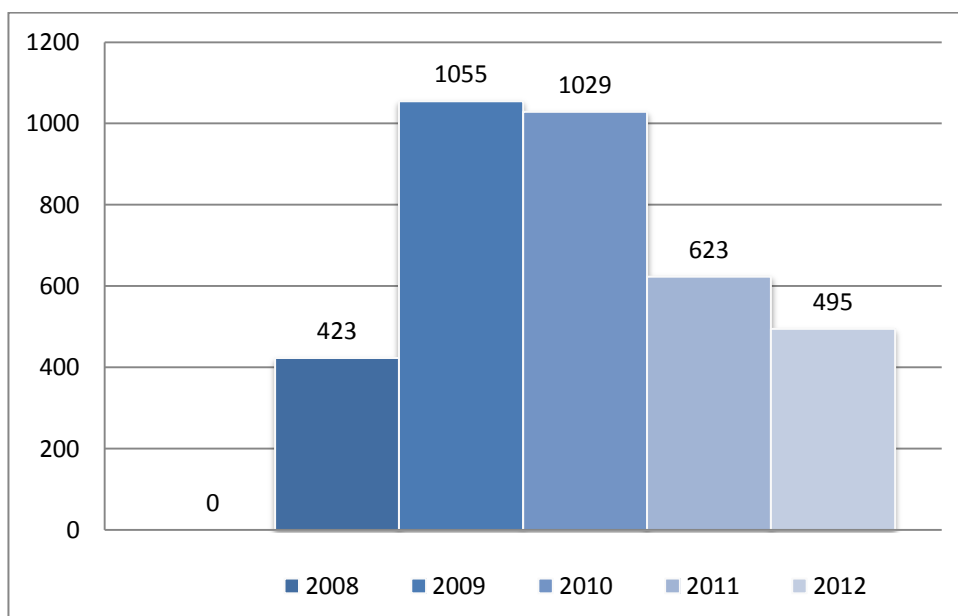
Selleks, et paremini mõista uurimustöö aluseks olevat teemat tuleb minna ajas tagasi aastasse 2007. Sama aasta 7. augustil katkestas BNP Paribas kolmest riskifondist raha väljavõtmise, tekitades sellega likviidsuskriisi. Majanduse eriti järsk langus toimus 2008 aasta septembris, mil pankrotistus *Lehman Brothers* pank. 2006. aastal tippu jõudnud USA kinnisvaramull lõhkes, põhjustades sellega USA kinnisvarahindadega seotud väärtpaperite väärtuse kukkumise, mis omakorda kahjustas finantsasutusi üle kogu maailma, tuues endaga kaasa laialdased tagajärjed majandusele, töö produktiivsusele ja tööhõivele.

Ülemaailmse majandus- ja finantskriisi mõjud jõudsid Euroopasse 2008 aasta teisel poolel, mil majanduskasv pöördus negatiivseks. Majanduse kokkutõmbumine oli tingitud nii sise- kui ka välisnõudluse järsust langusest. Selle tagajärjel tekkinud pankrotilained ning töökohtade kadumine tõid paljudes riikides kaasa tööhõive enneolematult kiire languse ning tööpuuduse kasvu. (Marksoo 2009)

Euroopa liidu liikmena on Eesti majandus tihedalt seotud teiste liikmesriikide majandusega ja sellest tingituna jõudis 2008-2010 aasta ülemaailmsetest protsessidest alguse saanud majandussurutis ka Eesti majandusse. Euroopa võlakriisi kõrvalmõjud majanduses ning 2013-2014 aasta ülemaailmselt piiratud kasvuväljavaated tekitavad suurest majandussurutisest taastumisel endiselt raskusi.

Sarnaselt kogu maailmale oli 2009 aasta Eesti jaoks raske. Üldine majanduslangus, sissetulekute vähenemine ja töötuse suurenemine on märksõnad, mis seda perioodi iseloomustavad. Töötuse määr tõusis 2008 aasta viimase kvartali 7,6%-lt 2009 aasta lõpuks 15,5%-le. (Rahvastiku ...2008)

Suuresti on töötuse kasvu põhjuseks olnud firmade pankrotistumine. Aastate jooksul on pankrottide arv lainetena nii kasvanud kui ka kahanenud, saavutades tippaseme 2009. aastal. 2010. aastal hakkas pankrottide arv veidi küll kahanema, kuid oli siiski kümnendi kõrgeim. 2011. aastal langes pankrottide arv 40%-ni, mis viis Eesti Euroopas Läti järel kahanemise kiiruse poolest teisele kohale. Kahanemistrend jätkus ka aastal 2012, kuigi poole aeglasemas tempos, ning saavutas siis kriisieelse aja taseme. 2012. aastal olid nii Eestis kui kogu maailmas veel tuntavad majanduskriisi järelmõjud, kuigi selgelt oli näha paranemise märke ning see peegeldus ka pankrottide arvu jätkuvas kiires vähenemises. 2013ndaks aastaks oli pankrotistumisel saavutatud optimaalne tase 2-3 ettevõtet 1000 kohta. Aasta esimese kahe kuu jooksul registreeriti 71 pankrotiteadet, võrreldes eelmise aasta 70 ja üle-eelmise aasta 102-ga. (Krediidiinfo ...2013) Pankrotistunud ettevõtete arvu aastatel 2008-2012, krediidiinfo andmete põhjal, näitab joonis 1.

Joonis 1. Pankrotistunud ettevõtted aastate lõikes (krediidiinfo andmete põhjal autori kohandatud).

Negatiivse majanduskasvu tingimustes toimuvad ka tööturul olulised muutused. Majandusaktiivsuse langedes ja sellest tulenevalt tööjõu nõudluse vähenemisega kaasneb märgatavalt suurenev tööpuudus. (Saik 2013)

Toimetuleku tagamine töötutele oli 2009. aastal oluliseks märksõnaks. Töötutoetuse saajate hulk kasvas 46 376 inimeseni (2008 aastal 22 878) ja töötutoetusele kulunud vahendid 184,5 miljoni kroonini (2008. aastal 66,1 miljonit krooni). Töötuskindlustushüvitist maksti 57 616 inimesele (2008 aastal 15 402 inimest) kokku 1,3 miljardit krooni (2008 aastal 0,2 miljardit krooni). Eelnev on eriti oluline olukorras, kus aasta lõpuks oli registreeritud töötuid kokku 87 282, see on 13,3% tööjõust. 2009 aasta lõpuks moodustasid registreeritud ja registreerimata töötud kokku 15,5% tööjõust. Krusell (2007) nimetab töötuks isikut, kes on ilma tööta, on töö leidmisel valmis kohe tööd alustama ning otsib aktiivselt tööd. Isikut, kes on tööd otsinud kauem kui 12 kuud nimetatakse aga pikaajaliseks töötuks. Kui inimene on olnud töötu juba pikemat aega, siis väheneb või kaob tema püsiv sissetulek, mis nõrgestab indiviidi toimetulekut ja võib tekitada ka sotsiaalseid probleeme nt kuritegevus või suitsidiaalne käitumine. Seega töötusest tekkivad probleemid ei mõjuta ainult üksikisikut vaid avaldavad negatiivset mõju tervele ühiskonnale. Tööpuudust ja sellega seonduvate probleemide vähendamist ning töötute aitamist koordineeris sotsiaalministeeriumis 2009-2010 aastatel vastu võetud tegevuskava.

Sotsiaalsed tagatised ja toimetuleku toetamine laiemalt on eelnevate tegevustega tihedalt seotud. Toimetulekutoetuste saajate hulk kasvas 38 122 inimeseni (2008 aastal 19 825 inimest) ja riigieelarvest toimetulekutoetusteks kulunud summa tõusis 181 miljoni kroonini (2008 aastal 91 miljonit). Pensionite väljamaksed tõusid 2009. aastal kogusummas 1,7 miljardi krooni võrra. (Rahvastiku ...2008)

Statistikaameti andmetel langes töötuse määr 2013 aastal 8,6%- ni. Aasta viimasel kvartalil töötuse määr suurenes küll 8,7%-ni (kolmandal kvartalil oli see 7,8%), kuid tegemist oli hooajalistest põhjustest tingitud muutusega. Möödunud (2013) aastal otsis tööd keskmiselt 59 000 inimest, mis on ligikaudu 10 000 inimest vähem kui 2012. aastal. (Mertsina 2014)

Oluliseks näitajaks tööturul toimuvates protsessides on tööhõive määr, mis annab meile hea ülevaate hõivatute osakaalust tööealises rahvastikus. Meeste tööhõive määr langes 2008–2009. aastal 5,8 protsendipunkti, samal ajal naiste hõivemäär tõusis ligikaudu protsendipunkti võrra. Aastatel 2009–2010 langes meeste hõivemäär 7,2 ja naistel 6,3 protsendipunkti, mis annab alust arvata, et majanduslangus mõjutas enam mehi. Meeste tööhõive määra kiirema languse ja madalamale kui naistel võis põhjustada traditsiooniliselt meestega hõivatud ametikohtade kadumine (näiteks ehitus), samas kui naised töötavad sektorites, kus stabiilsus on suurem ja ei sõltu nii palju majandustsüklit (näiteks riigisektor, meditsiin ja kaubandus). Võrreldes kriisieelset (2008) ja -järgset (2012) aastat, on näha, et kui naiste tööhõive määr oli taastunud, siis meeste puhul see nii ei olnud: nende hõive oli 5,4 protsendipunkti madalam kui kriisieelsel ajal (Employment viidatud Saik ja Õun kaudu 2013). Tööealiste puuetega inimeste tööhõive määr on viimastel aastatel mõne protsendipunkti võrra küll tõusnud, kuid on endiselt Statistikaameti andmetel väga madal – 22,5%. 2011. aastaks olid 26-le protsendile kasvanud nende erivajadustega inimeste osakaal, kelle sissetulekud jäid allapoole vaesuse piiri.

Selleks, et eluga toime tulla, otsivad paljud töötuks jäänud inimesed enda toimetuleku tagamiseks abi riigilt sotsiaaltoetuste näol. Üheks selliseks võimaluseks on töötu- ja töövõimetustoetused, mis võimaldavad 25-54 aastaste (Hellerstein et. al. 1999: 10 järgi) töötajate grupil varajast tööturult kõrvalejäämist. Palju on majanduslanguse tõttu tööta jäänud noori, kes kaotasid oma töö „buumi“ ajal loodud firmade pankrotistumise tõttu, kuid palju on ka vanemaelisi, kelle varasem väljaõpe ei vasta enam tänapäeva tööturu nõuetele ja kellel seetõttu on aina keerulisem konkurents püsida ja uuesti tööd leida. Töövõimetuse taotlemisel on ilmselt määravaks ka see, et töövõimetuspension on suurem kui töötu abiraha, lisaks makstakse töötukindlustushüvitist ja töötu abiraha vaid aasta, puuet saab määrata aga pikemaks ajaks. Leetmaa jt (2012) uuringuaruandes on välja toodud, et hetkel ei motiveeri praegune asendussissetulekute süsteem töötamist, vaid soodustab pigem mittetöötamist ja selle vabanduseks tuuakse puue ja/või töövõimetus.

Selleks, et töötusest tulenevat olukorda leevendada, peaksid oma panuse andma nii riik, töötajad kui ka tööandjad. Tänapäeva pidevas muutuses olev tööturg nõuab töötajatelt

uuesti tööle naasmiseks valmisolekut ümberõppeks. Riigi peamiseks eesmärgiks võikski olla inimestele turvalisema töökeskkonna tagamine ning võimaluste loomine tööturul konkureerimiseks, investeerides selleks elukestvasse õppesse ning ümberõppesse vastavalt tööturul kujunenud olukorrale. Kaasa aidata saavad ka tööandjad, toetades inimeste ümberõpet lähtudes nende eripärast ja võimetest ning tööturu situatsioonist.

Nii inimese heaolu kui elukvaliteet on otseses sõltuvuses tema toimetulekust. Kui üks või mitu toimetuleku eeltingimust on täitmata, näiteks puudub inimesel töö, või ei võimalda tema tervislik seisund tööd teha või enda võimetele vastavat tööd leida, kannatab selle all tema sissetulek, mis kokkuvõttes mõjutab toimetulekut ja seeläbi negatiivselt kõiki heaolu valdkondi.

1.2. Indiviidi elukvaliteet, heaolu, toimetulek ja rahulolu

Uurimustöö teoreetilise raamistiku moodustavad heaolu- ning toimetulekuteooria, mille kohaselt inimese elukvaliteedi määratlemisel hinnatakse tema olemasolevaid ressursse ja vajadusi. Valitud teooriate abil on võimalik analüüsida nii majandusraskustesse sattunud kui erivajadusega inimese toimetulekut, rahulolu ja elukvaliteeti.

Skandinaaviamaades on elukvaliteedi hindamisel kasutatud pikka aega Rootsi teadlaste Eriksoni ja Allardi teooriat, mille kohaselt baseerub heaolu ja elukvaliteet kas inimeste vajadustel või nende ressurssidel (Nussbaum, Sen 1997: 3). Reeglina on inimene oma eluga rahul, kui on tagatud tema majanduslik toimetulek, hea tervis, meditsiiniteenuste kättesaadavus ja korras peresuhted. Olulised on ka isikliku arengu võimalused. Kui mõni nendest komponentidest on häiritud, kannatab kogu inimese elukvaliteet (Nussbaum, Sen 1997: 1-6).

Indiviidil on võimalik teadlikult juhtida ja kontrollida oma elutingimusi, kui ta omab kontrolli selliste ressursside üle nagu raha, omand, teadmised, vaimne ja füüsiline energia, sotsiaalsed suhted, turvalisus jne. Selline on heaolu definitsioon esimeses diskussioonis, mis leidis aset seoses 1968 aasta uuringutega. Selle keskne element on indiviidi kontroll ressursside üle, mis on võetud R. Titmussi heaolualastest kirjutistest, aga diskussioon ressursside kontrollist läbib ka majandust. Hinnates indiviidi või grupi heaolu, peame teadma nende ressursse ja tingimusi erinevates suhetes, mis ei ole

ülekantavad ühelt teisele. Näiteks ei piisa ainult teabest inimese majanduslike tingimuste kohta. Andmeid tuleb koguda ka tema tervise, teadmiste ja oskuste, sotsiaalsete suhete, töötingimuste jne kohta, et määrata kindlaks tema heaolu tase. Erinevate dimensioonide mõõtmiseks ei ole ühtset mõõdupuud. Ei ole objektiivset või õiglast viisi, mille alusel otsustada, kummal kahest inimesest on parem elukvaliteet, kui ühel on näiteks halvem tervis, kuid paremad majanduslikud tingimused, kui teisel. (Erikson 1997: 72-73)

Selleks, et inimeste elukvaliteet paraneks, peaksid olema täidetud nende vajadused. Kui inivid omab kontrolli oma ressursside üle, on tal võimalik juhtida ja kontrollida oma elutingimusi. Oskus oma elukvaliteeti mõjutavaid tegureid ära tunda ja nende nimel tegutseda tagab inimesele tema heaolu ja võimaluse oma elukvaliteeti täiustada.

Heaolu ei ole seotud üksnes väliste asjaoludega, vaid oleneb ka sellest, kuidas suhtutakse oma elus ette tulevatesse piirangutesse ja kuidas olusid suudetakse ära kasutada. Heaolu sõltub ka oskustest oma elukvaliteeti mõjutavaid tegureid ära tunda ja väärtuste nimel tegutseda (Gothoni 2008: 11).

Euroopa traditsioonis tundub heaolu või elukvaliteet baseeruvat kas inimeste vajadustel või nende ressurssidel. Kui kesksel kohal on vajadused, on küsimus vajaduste rahuldamise tasemes. Kui olulisemaks peetakse ressursse, on küsimus inimese võimes neid kontrollida ja teadlikult juhtida oma elamistingimusi. Seega väljendab indiviidi elukvaliteet tema tegevuse ulatust. (*Ibid.*: 73)

Eriksoni heaolu mudelit on edasi arendanud Erik Allardt. Kuigi vajaduskeskne lähenemine on keerulisem ja ebamäärasem, kui ressursikeskne, võimaldab vajadustest lähtuv käsitlus inimese arenguks vajalike elutingimuste paremat vaatlemist, kuna see keskendub nendele valdkondadele, ilma milleta inimene ei jääks ellu, ei suudaks vältida puudust, suhelda teiste inimestega ja vältida võõrandumist. (Allardt 1997: 88-89) Vajaduste temaatikat on käsitletud heaolu kahe dimensiooni – elatustaseme ja elukvaliteedi kaudu. Allardti käsitluses koosneb elatustase kõigest sellest, mida me omame, s.o. sissetulek, eluase, töö, haridus ja tervis. Indiviidi elukvaliteet sõltub aga sotsiaalsetest suhetest pereliikmete, sõprade ja naabritega ning eneserealiseerimisest,

milleks on ühiskondlik staatus, poliitilised ressursid ja huvitavad vaba aja tegevused. (Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid Medar TLÜ 2013: 2)

Heaoluvõimaluste – omamise, kuulumise ja olemise – kaotused, puudujääkide kuhjumine, ootustes pettumine, pessimism ja osalustunde kadumine põhjustavad sotsiaalse tõrjutuse (Grossman 2008). Kui ühes heaolu valdkonnas on tase madal, siis see mõjutab negatiivselt ka teisi heaolu valdkondi: väike sissetulek (Allardt (1993) järgi omamise komponent) ei võimalda osta kõiki vajalikke abivahendeid, arstirohtusid, tervishoiu- ega sotsiaalteenuseid. Samuti pole võimalik soovitud määral suhelda lähedastega, osaleda ühistegevuses ega külastada kultuuriüritusi. Teisisõnu ebapiisav on ka armastuse ja olemise heaolu tase. (Kiis, Pihlak 2004: 38)

Nii heaolu kui elukvaliteet on tihedalt seotud toimetulekuvõimega – toimetuleku tase määrab nii inimese heaolu kui elukvaliteedi. Suurem heaolu ja kõrgem elukvaliteet on eesmärgid, mille nimel pingutatakse. (Medar 2002: 25)

Sotsiaalhoolekandeseaduses antud toimetuleku määratlus, mida on defineeritud kui isiku või perekonna füüsilist või psühhosotsiaalset võimet igapäevases elus toime tulla, on indiviidikeskne, jättes välja keskkonna, mis mängib aga mitmete sotsiaalsete erivajadustega inimgruppide ja nende perekondade toimetulekus olulist rolli. (Sotsiaalhoolekande ...1995)

Ronald Wiman on toonud välja viis toimetuleku eeltingimust (Wiman 1990: 58):

- võimed (*abilities*), st inimese füüsilised ja vaimsed ressursid toimetulekuks;
- motivatsioon (*motivation*), st inimese enda soov antud situatsioonis toime tulla;
- teadmised (*knowledge*), st adekvaatne informatsioon ja teadmised, mis aitavad antud situatsioonis toime tulla;
- oskused, vilumused (*skills*), st toimetulekuks vajalikud oskused ja vilumused, et käituda vastavalt;
- võimalused (*opportunities*), st adekvaatsed keskkonnatingimused, mis pakuvad reaalselt võimalust toime tulla.

Esimesed neli tingimust moodustavad inimese toimetulekukompetentsuse ja viies hõlmab keskkonnafaktoreid. Kui mõni neist eeltingimustest on täitmata või puudulik,

võivad ilmnedä toimetulekuprobleemid. See tähendab, et inimese sotsiaalne toimetulematus ei ole selle inimese või teda ümbritseva keskkonna karakteristikute tagajärg, pigem on toimetulekuprobleem tingitud sellest, et üks või mitu toimetuleku eeltingimust antud inimese suhtes antud keskkonnaga on kas täitmata või puudulikult täidetud (Wiman 1990: 58).

Wiman kasutab inimese ja keskkonna suhete väljendamiseks mõistet “elusektor”, see on inimese ja tema keskkonna ühisosa. Me elame mitmetasandilises keskkonnasüsteemis, kus meil on erinevad otsesed ja kaudsed ühisosad. Neid sektoreid võib klassifitseerida väga erinevalt. Wiman pakub välja järgmise kahetasandilise elusektorite jaotuse: Iga ühiskond saab olla nii hästi toimiv, kui hästi tulevad oma igapäevaeluga toime tema liikmed, st kui hästi on rahuldatud kõigi ühiskonnaliikmete vajadused (Wiman 1990: 59).

Rahulolu on rahuldatud vajaduste ja kogetud vajaduste suhe, seega sõltub see peale saavutuste ka inimeste ootustest ja nõudmistes. (Gothöni 2008: 10) Tänapäeva kiires ja muutusterohkes ühiskonnas on inimese heaolu ja kohanemise seisukohalt oluline vaadata inimese suhteid teda ümbritsevate inimestega, leidmaks võimalikke ressursse parema toimetuleku saavutamiseks (Tulva, Viiralt 2003: 39).

Objektiivse heaolu korral räägitakse inimese majanduslikust olukorrast. See annab talle võimaluse täisväärtuslikuks eksisteerimiseks ühiskonnas, kus on rahuldatud tema esmased vajadused sissetuleku, eluaseme, toidu ja riietusesemete näol ning neid ressursse saab väljastpoolt vaadelda ja mõõta (Loogma 1996).

Subjektiivse heaolu puhul vaadeldakse rahulolu erinevates eluvaldkondades (Varik 2003→ Kaljus 2000). Subjektiivne heaolu on tihedalt seotud ka õnnelikkuse tundega mille tagab majanduslik toimetulek, hea tervis, mugav kodu ning head suhted laste lähedaste ja sõpradega. Üldiselt peegeldab rahulolu inimese hinnangut oma elule, välise standardi võrdlust või nende poole püüdlemist. Terve olemine on inimelu üks enim hinnatud aspekte, mis mõjutab inimeste võimalusi saada tööd ja sissetulekut ning osaleda sotsiaalses tegevuses.

1948. a defineeris Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) tervist, kui täielikku füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisundit, mitte üksnes haiguse või puude puudumist; tervis ei ole elamise eesmärk, vaid igapäevase elu vahend. (Rahvastiku ... 2008). Selle määratluse järgi koosneb tervis füüsilisest, sotsiaalsest ja vaimsest komponendist. Majandusliku olukorra paranemise ning tervise paranemise vaheline seos on tuntud Easterlini paradoksina ning sõnastati esmakordselt 1974. aastal. Easterlini paradoks ütleb, et isiku sissetuleku suurenemine on seotud suurema subjektiivse heaoluga sellel konkreetsel inimesel, kuid keskmise sissetuleku suurenemine riigis ei too seal kaasa keskmise heaolu suurenemist (eeldusel, et esmased vajadused on rahuldatud) (Easterlin 1974).

Empiirilised uuringud näitavad, et rahvastiku tervis ei ole üksnes majanduskasvu languse või tõusu kõrvalprodukt, vaid et ka rahvastiku tervis mõjutab omakorda majanduslikku arengut. Hea tervis mõjutab majanduslikku produktiivsust nii indiviidi kui rahvamajanduse tasemel. (Maailma ...2006)

Pidades tervise mõistet üheks olulisemaks inimõiguseks, rõhutatakse Ottawa Hartas tervise tagamiseks vajalikke kindlaid eeltingimusi, sealhulgas rahu, piisavat sissetulekut, toitu ja eluaset, stabiilset ökosüsteemi ning vahendite säästlikku kasutamist. Nende eeltingimuste tunnustamine tõstab esile sotsiaalsete ja majanduslike tingimuste, looduskeskkonna, individuaalse eluviisi ja tervise lahutamatu seose. See seos on võtmeks tervise terviklikule käsitlusele, mis on terviseedenduse kontseptuaalseks sisuks. (World ...2014)

Tervis on inimese tähtsaim vara ja rahva tervis on ka rahva edasikestmise eeldus. Tervislikust seisundist oleneb inimese tegutsemisvõime ja tervem rahvas on tootlikum. Tervem tööjõud on ka paindlikum ja suudab paremini kohaneda muutuvate tingimustega, samuti väheneb tööjõu voolavus. Kehv tervis seevastu võib piirata täisväärtusliku elu elamist ja töötamist, samuti vähendab see töövõimeliste inimeste arvu, töötavate inimeste töötundide arvu ja produktiivsust (Rahvastiku ...2008).

2009. aastal alanud majanduslangus pidurdas tööhõivet ja sissetulekute kasvu, mis võis kaasa tuua terviseprobleemide tõttu alla poole absoluutset vaesuspiiri langevate isikute arvu suurenemise. Sellise olukorra tekkimise oht on kõige tõenäolisem suurema

tööpuudusega piirkondades ja haavatavamate rahvastikurühmade seas, nagu lapsed ja noorukid, vanurid, krooniliste haiguste põdejad ja üksikvanematega perekonnad.

Eestis potentsiaalsest tööjõust 6–7% on mitteaktiivsed haiguse, puude või vigastuse tõttu – kehv tervis vähendab tööturul osalemise tõenäosust meestel 40% ja naistel 30% võrra. Kokku langetab halb tervis Eesti sisemajanduse koguprodukti (SKP) 6–15%. Praeguste tegevuste mõjud kumuleeruvad aastate jooksul, näiteks kui praegu õnnestuks langetada suremust 1,5% võrra, saaks 25 aasta pärast saadavat SKP-d isiku kohta tõsta 14% võrra. (Majanduse ...2011)

Erivajadustega inimeste arv on aastate jooksul tasapisi, kuid pidevalt suurenenud. Erivajadustega naisi on statistikaameti andmetel mõnevõrra rohkem kui erivajadustega mehi. 2011. aasta alguses oli kehtiva puude raskusastmega 11% naistest ja 8% meestest. Kui aga vaadata mehi ja naisi vanuse järgi, siis selgub, et kuni vanuseni 62 aastat on puuetega naisi tegelikult vähem kui puuetega mehi ja alles alates vanusest 63 aastat ületab puuetega naiste osatähtsus kogurahvastikus puuetega meeste oma. Selle üks põhjuseid on kindlasti rahvastiku vananemine, suurem osa puudega inimesi ongi selles vanuses – 67% puudega naistest ja 46% puudega meestest on üle 63 aasta vanused, ehkki nende inimeste arv on kasvanud kõikides vanuserühmades. Viimastel aastatel on erivajadustega inimeste arvu kasv olnud osaliselt seotud ka majandusraskustega – puudega inimesed saavad riigilt sotsiaaltoetust, mistõttu üha rohkem on erivajadustega inimesi hakanud end Sotsiaalkindlustusametis toetuse saamise eesmärgil arvele võtma. (Rahno 2011)

Kuigi elanikkonna üldine tervis paraneb, paraneb rikkamate tervises seisund enamikel juhtudel kiiremini kui vaesematel, mis viib sotsiaalmajanduslike gruppide vahelise „terviselõhe“ suurenemiseni. See tähendab, et mitte kõigil isikutel ei ole praktikas võrdseid võimalusi kasutada oma põhiõigust „omada võimalikult head tervises seisundit“. (Ebavõrdsus ...2013).

Viimastel aastakümnetel on kasvamas teadlikkus sellest, et ebaõiglust tervises ei põhjusta mitte ainult bioloogilised ja tervishoiust sõltuvad tegurid või negatiivsed elustiili valikud (Ebavõrdsus ...2013). Inimeste tervislikku seisundit mõjutavad nii sotsiaalsed kui majanduslikud tingimused, milles inimesed elavad ja töötavad ehk

tervise sotsiaalmajanduslikud mõjurid. Seetõttu ei pruugi töövõimetuspensionini taotlemise vajadus alati tuleneda niivõrd terviseseisundist, kui inimese toimetuleku vajadusest, mis on tingitud riigi majanduslikust olukorrast. Erivajadustega inimesed, kelle tervislik seisund on püsinud aastaid samal tasemel, kuid nad on omanud töökohta ja kindlat sissetulekut, ei ole sageli pidanud vajalikuks lisatoetuste taotlemist ja oma puude ametlikku vormistamist. Küll on aga toetuse taotlejate hulk tööealiste inimeste seas märgatavalt kasvanud just peale töö kaotamist, kas siis firma pankrotistumise või koondamise tõttu. Kuigi riigi poolt saadav abiraha ei ole eriti suur, tagab see terviseprobleemidega töötutele siiski igakuise sissetuleku. Üheks selliseks võimaluseks on taotleda töövõimetuspensionini määramist.

1.3. Töövõimetus ja töövõimetuse seaduslik raamistik

Töövõimetuse puhul on tegemist olulise sotsiaalse riskiga: inimese sissetulek kas väheneb või kaob hoopis. Töövõimetuspension pakub asendussissetulekut inimestele, kes ei ole haiguse või vigastuse tõttu võimelised tööga elatist teenima või kelle töövõime on oluliselt vähenenud. Eestis on sarnaselt paljude teiste Euroopa riikidega kulutused töövõimetuspensionidele suurenenud ning töövõimetuspensionäride osatähtsus rahvastikus kasvanud. (Leppik 2014)

Riikliku pensionikindlustuse seaduse (RPKS) kohaselt on püsivalt töövõimetu isik, kes on haiguse või vigastuse tõttu võimetu sissetulekut teenima ning kelle töövõimetuse põhjused on loetletud RPKS-is § 10: töövigastus, kutsehaigus, üldhaigestumus, teenistuskohustuste täitmisel saadud vigastus või haigus jne. Seaduse järgi jaotub püsiv töövõimetus kaheks, osaliseks ning täielikuks. Täielikult töövõimetu on isik, kellel esineb haigusest või vigastusest põhjustatud tugevasti väljendunud funktsioonihäire, mille tõttu ta ei ole võimeline tööga elatist teenima. Osaliselt töövõimetu on isik, kes on küll võimeline tööga elatist teenima, kuid kes haigusest või vigastusest põhjustatud funktsioonihäire tõttu ei ole võimeline tegema talle sobivat tööd tööaja üldisele riiklikule normile vastavas mahus. (Riikliku ...2001)

Eestis sätestab töövõimetuspensionini määramise alused ja korra sotsiaalministri 2008. aasta määrus „Püsiva töövõimetuse, selle tekkimise aja, põhjuse ja kestuse tuvastamise tingimused ja kord ning töövõimetuse põhjuste loetelu“ (jõustunud 2009). Määruse

kehtestamise aluseks on eespool mainitud „Riikliku pensionikindlustuse seadus“. Määrus reguleerib püsiva töövõimetuse, selle tekkimise aja, põhjuse ja kestuse tuvastamist püsiva töövõimetuse ekspertiisiga. Ekspertiisi otsusega määratakse töövõime kaotus 40 protsendist kuni 100 protsendini nendele, kes märgitud ulatuses püsiva töövõimetuse tuvastamise algtähtajaks on Eestis omandanud vastava pensionistaaži.

Ekspertiisi võivad taotleda Eesti alalised elanikud ja tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elavad välismaalased, kelle vanus on vähemalt 16 aastat.

Töövigastuse või kutsehaiguse tagajärjel tekkinud püsiva töövõimetuse puhul määratakse töövõimetuspension staažinõuet esitamata. Samuti ei ole töövõimetuspensioni määramisel staažinõuet, kui isik on tunnistanud tagasiulatuvalt lapsinvaliidiks ja püsiva töövõimetuse põhjuseks on sama haigus või vigastus, mis põhjustas lapsinvaliidisuse. (Töövõimetuspension ...2014)

Püsiva töövõimetuse või puude tuvastamine tehakse Sotsiaalkindlustusameti poolt kahe erineva dokumendi (ekspertiisitaotlus ja terviseseisundi kirjeldus) alusel kaasates ekspertarste. Eestis on üle 73 000 töövõimetuspensionäri ning üle 118 000 puudega inimese, seetõttu ei ole ekspertiisi tegemiseks otstarbekas kõikide nende inimeste kohtumine ekspertiisi teostava ekspertarstiga. Ekspertiisitaotluse saab Sotsiaalkindlustusametist või selle võib välja printida Sotsiaalkindlustusameti kodulehelt: – ekspertiisitaotlus tööealisele inimesel või ekspertiisitaotlus lapsele või eakale. Püsiva töövõimetuse taotlemiseks peab taotleja olema käinud arsti juures vähemalt viimase 3 kuu jooksul. Ekspertiisitaotluse võib viia Sotsiaalkindlustusametisse, saata sinna postiga või saata elektroonselt digiallkirjastatult. Taotlusele märgitakse perearsti või raviva eriarsti andmed, kellega Sotsiaalkindlustusamet ise ühendust võtab. (Puude ...2013)

Sotsiaalkindlustusamet saab inimese terviseseisundi kirjelduse arstilt, kelle andmed on ekspertiisitaotluses nimetatud. Püsiva töövõimetuse ekspertiisi teostamise tavapärane pikkus on kuni poolteist kuud. Kui inimene ei nõustu ekspertiisitsusega, võib ta kolme kuu jooksul otsusest teadasaamise päevast pöörduda vaidega Sotsiaalkindlustusameti juures asuvasse vaidluskomisjoni. Vaides tuleb põhjendada, miks inimene otsusega

nõus ei ole. Õiguse taotleda töövõimetuspensioni annab püsiv töövõimetus ulatusega 40-100%. (Ajutine ...2013)

Töövõime kaotuse protsendi võib määrata kestusega 6 kuud, 1 aasta, 2 aastat, 3 aastat, 5 aastat või kuni vanaduspensioni ikka jõudmiseni (kuid mitte kauem kui 5 aastat). Kestuse alguskuupäev (püsiva töövõimetus kindlakstegemise päev) on esmakordsel taotlemisel üldjuhul taotluse esitamise päev ja korduvekspertiisi puhul eelmise püsiva töövõimetus ekspertiisiga määratud püsiva töövõimetus kestuse viimane päev. (Ajutine ...2013)

Peale ekspertiisi tegemist saadetakse inimesele otsus töövõime kaotuse protsendi või puude raskusastme kohta. Inimesele määratud sügav, raske või keskmine puue annab õiguse taotleda puuetega inimeste sotsiaaltoetusi. Inimene peab esitama sotsiaalkindlustusametile puuetega inimeste sotsiaaltoetuste taotluse. Püsiv töövõimetus ulatusega 40-100% annab õiguse töövõimetuspensioni taotlemiseks. Selleks tuleb täita töövõimetuspensioni taotlus. Pension või toetus määratakse alates ekspertiisitaotluse esitamise päevast. (Puude ...2013)

Töövõimetuspensioni arvutamisel võetakse aluseks suurem järgmistest:

- püsivalt töövõimetu isiku staažiosaku ja kindlustusosaku alusel arvatud vanaduspension;
- vanaduspension 30-aastase pensioniõigusliku staaži korral.

Töövõimetuspensioni suurus on eelnimetatud kahest summast suurema ja töövõime kaotuse protsendi korrutis. (Riiklik ...2014)

OECD 2012. a majandusraporti kohaselt saab umbes 10% tööelistest inimestest Eestis töövõimetusse seonduvat hüvitist (OECD keskmine on 6,6%). Töövõimetuspensioni saajate kasv viimasel kümnendil on olnud OECD riikide kiireim. Töövõimetus skeemis puuduvad asjakohased rehabilitatsiooni- ja re-integratsioonimeetmed. Arvestades vähenevat tööelist elanikkonda on senise skeemi ülevõtmine riigile varsti üle jõu käiv. (Töövõime ...2013)

Mitte alati ei ole inimesel võimalik ise kontrollida oma ressursse. Keerulistest majandustingimustest tulenevalt on paljud inimesed jäänud neist sõltumatutel põhjustel

ilma tööta, mis kindlasti oluliselt halvendab nende elukvaliteeti vähendades majanduslikku toimetulekut. Samuti võib inimest ootamatult tabada haigus, mis pärsib võimalusi oma elu ise juhtida ja mille tagajärjeks võib samuti saada toimetulematus. Senini on riik pakkunud inimestele erinevate probleemide puhul toimetuleku tagamiseks erinevaid toetusi, kuid järjest vananevas ja mitte väga jõudsalt kasvavas ühiskonnas muutub riigil üha keerulisemaks leida vahendeid toetuste maksmiseks, ning vähenenud töövõimega inimestele toimetuleku tagamiseks tuleks leida uusi alternatiive ja võimalusi, et inimesed ise oma toimetuleku eest suurema vastutuse võtaksid. Üheks toimetulekuraskustega inimeste toetamise võimaluseks on ministeerium hakanud koostama uut töövõimereformi erivajadustega tööealistele inimestele, kellel on raskusi tööturule naasmisega.

1.4. Erivajadustega inimestele suunatud töövõimereform

Sotsiaalkindlustuses on kasvavaks probleemiks töövõimetus. Eestis kehtib heaoluriikidele omane paradoks – kuigi inimeste tervisenäitajad pidevalt paranevad ja eluiga pikeneb, väljuvad paljud tööealised inimesed tööturult lühi- või pikaajaliselt ning hakkavad saama haigus – või töövõimetus hüvitisi. Järjest enam inimesi kvalifitseerub püsivale töövõimetusse, samal ajal on väljumine skeemist praktiliselt olematu. Töövõimetus vähendab riigi tulusid, samal ajal suurenevad töövõimetus hüvitiste ja pensionide kulud. Arvestades töövõimetus pensionäride arvu kasvu ning seega töövõimetus pensionide kasvavaid kulusid, on Eesti praegune töövõimetus skeem (ja selle korraldus) jätkusuutmatu. (Töövõime ...2013)

Et parandada tervisekahjustusega isikute toimetulekuvõimalusi ja aidata neid töö leidmisel ja hoidmisel on Sotsiaalministeeriumis ettevalmistamisel töövõimereform ehk uue töövõime toetamise süsteemi loomine. Muudatuste eesmärgiks on aidata vähenenud töövõimega inimestel leida just neile sobilikku tööd, suurendada nende tööhõivet ning tagada tervikuna töövõime skeemi jätkusuutlikkus, toetades samas ka tööandjaid, et nad oleksid valmis pakkuma tööd erivajadustega inimestele (Töövõimereform ...2014).

Reformi kohaselt peaksid töö käivad ja Eesti keskmist palka teenivad osaliselt töövõimetus hiljemalt 2020. aastast hakkama saama täiendava toetuseta. Reformi eesmärk on iga viies töövõimetus tööle rakendada. Oluline kavandatava reformi juures

on, et kõigil osaliselt töövõimetutel tuleb asuda töötuna arvele ning neil tekib kohustus osaleda aktiivsetes tööturumeetmetes, õppida (kuni 30. eluaastani) või töötada. Seejuures hakkab neid abistama Töötukassa. (Töövõime ... 2013)

Aastatel 2012-2014 ametis olnud sotsiaalministri Taavi Rõivase sõnul ei suuda ükski toetus töökohta asendada. “Praegu on Eestis palju neid, kes oma tervise tõttu tööd ei leia või ei julge tööle minna. Töövõimereform kinnitab, et ka vähenenud töövõimega inimesed on oodatud ja neil on õigus osaleda nii ühiskonnaelus kui ka tööturul”.

Töövõimereform loob tervikliku inimkeskse töövõime toetamise süsteemi, kus võimalikult vara abistatakse ja toetatakse tervisekahjustusega inimest töö hoidmisel või sobiva töö leidmisel. Samuti toetatakse tööandjat erivajadusega inimese tööle võtmisel. Iga inimesele otsitakse just talle kõige sobilikumat lahendust. Töövõime hindamiseks on välja töötatud põhjalik meetodika, mille koostasid töötervishoiu arstid. (Rõivas 2014)

Töövõime hindamist, teenuste osutamist ja toetuste maksmist hakkab koordineerima töötukassa. Lisaks riigieelarve vahenditele on töövõimereformi ellu viimiseks kavas kasutada 180 miljonit eurot Euroopa Liidu struktuurfondide raha, mis läheb muuhulgas töövõime hindamise meetodika arendamiseks ja tööturuteenuste arendamiseks ja pakkumiseks, tööandjate toetamiseks, teavitamiseks ja asutustevaheliseks koostööks. (Rõivas 2014)

Reform puudutab ligikaudu 100 000 inimest ja see on ette valmistatud tihedas koostöös puuetega inimeste organisatsioonidega. Töövõimereformi seadus peaks jõustuma 2015. aastast. Uus töövõimeskeem rakendub järk-järgult. Juulis 2015 hakatakse uue skeemi järgi hindama uusi vähenenud töövõimega inimesi. Jaanuarist 2016 hakkab töötukassa hindama ka praeguseid töövõimetuspensionäre, kellel lõpeb senine püsiva töövõimetuse tähtaeg. (*Ibid.*: 2014)

Töövõime reformi on planeeritud rakendada mitmes etapis, millega soovitakse pakkuda tervisekahjustusega inimestele komplekselt abi ja toetust tööturul osalemiseks, arvestades iga inimese individuaalseid vajadusi ja barjääre. Terviklik lähenemine

tähendab, et töövõime hindamine toetab sobivate tööturuteenuste pakkumist ja terviseseisundile vastava töö leidmist.

Reformi suurimaks muudatuseks on asjaolu, et senise püsiva töövõimetuse asemel hakkab Töötukassa alates 1. juulist 2015 hindama tööealise inimese säilinud töövõimet. Uue skeemi põhimõtteks on uus töövõime hindamise meetodika, pensioni asemel töövõimetoetus, aktiivsuspõhised neile kes saavad töötada ja terviklik lähenemine, kus rehabilitatsioon, motivatsioon, abivahendid ja tööle tagasipöördumiseks vajalikku abi antakse ühest kohast. Töövõime hindamisel hinnatakse võimeid, võimekust ja sobivat tööd. Hindamise tulemusi arvestatakse kolmest aspektist (Töövõimereform ...2014):

- a) töövõimeline;
- b) osaliselt töövõimeline;
- c) töövõime puudub.

Aktiivsuspõhised oleksid, et osalise töövõimega inimene peab toetuse saamiseks olema töötuna arvel, osalema aktiveerivates meetmetes, õppima või töötama. Õigus saada tööturumeetmeid on ka neil, kellel töövõime täielikult puudub. Kohustust meetmetes osaleda ei ole. Aktiivsust ei nõuta, kui inimene kasvatab alla 3 – aastast last või hooldab puudega inimest. Praeguse pensioni suuruse säilitamine, kui inimesele on kehtivas skeemis määratud töövõime kaotuse protsent vähemalt kaheks aastaks ja uues skeemis on tema toetus väiksem kui pension, siis makstakse toetust varasema pensioni suurusel. (*Ibid.*: ...2014)

Selline muudatus toob kaasa mõningad väiksemad töökorralduslikud muudatused Sotsiaalkindlustusametis – enam ei tee sotsiaalkindlustusamet püsiva töövõimetuse ekspertiise tööealistele inimestele, ei suuna neid rehabilitatsioonile ega määra neile töövõimetuspension. Samas ei puuduta reformi esimene etapp tööealise inimese puude määramist ja sotsiaaltoetuste maksmist. Töövõimereformi lahutamatuks osaks on kindlasti abivahendite taotlemise süsteemi ümberkorraldus. (Kuukiri 2014)

Erivajadusega inimesed on Eesti ühiskonnas suur potentsiaal. Praegu pole terviklikku inimkeskset lähenemist vähenenud töövõimega inimeste tööle aitamiseks. Eestis on 99 400 töövõimetuspensionäri, süsteemi muutmata on kaheksa aasta pärast töövõimetuspensionäre 119 000. 63% mittetöötavatest töövõimetuspensionäridest tahab

tööle minna ja 68% tööandjatest on valmis tööle võtma töövõimetuspensionäri. (Töövõimereform ...2014)

Selleks, et süsteem tööle hakkaks planeeritakse teha spetsiaalsed töömeetmed erivajadustega inimeste tarvis, kohaldatakse töökohad, investeeritakse inimeste tervisesse.

Vajadus kehtiva süsteemi muutmiseks tuleneb sellest, et vähenenud töövõimega inimesed ei pruugi saada sobivaid meetmeid tööle tagasipöördumiseks; nende töövõimetuse hindamine põhineb iganenud mudelitel ja ennetustegevused on puudulikud, samuti on probleemiks inimese jaoks killustatud korraldus. (Hall 2014)

Eestis tagab töövõimetuse oluliselt suurema sissetuleku kui töötus. Reformi suunaks on töötuse ja töövõimetuse ühte sulandamine, eesmärgiga vähenenud töövõimega inimeste tööturule tagasitoomine ja sellega parema sissetuleku võimaldamine. Töövõime kaotuse ennetamine ja inimese motiveerimine ühiskonnaelus aktiivne olema. Abi osutamine tööandjale töökeskkonna parandamisel töövõime kaotusega inimese tööle hoidmiseks ning tööle võtmiseks. (Töövõimereform ...2014)

Loodav töövõimereform on oma ideelt ja olemuselt töövõimetuspensionäri saajate arvukust silmas pidades väga oluline ja vajalik, kuid teisest küljest tekitab see meie majanduslikku olukorda silmas pidades ka palju küsimusi ja vastuolulisi mõtteid, mis vajavad põhjalikumalt analüüsi ja uuringuid. Eriti peaks silmas pidama, et ka tööandjad peavad muudatusteks valmis olema ja riigipoolsed garantiid nendele oleksid tagatud.

2. UURING MAJANDUSSURUTISE JA TÖÖVÕIMETUSPENSIONÄRIDE ARVUKUSE KASVU SEOSTE KOHTA RAPLA- JA JÄRVAMAA NÄITEL

2.1. Uurimustöö eesmärk ja metoodika

Inimeste toimetulekut mõjutab suuresti majanduslik olukord ja majandustsüklite vaheldumine. Kiire majanduslanguse perioodil tõuseb töötuse määr ja kõrge töötuse tingimustes suureneb nõudlus toetuste järele. Seetõttu on oluline pöörata suuremat tähelepanu riskirühmas olevate inimeste toimetulekule.

Antud uuringu eesmärgiks on saada ülevaade Rapla- ja Järvamaa töövõimetuspensionisaavatest isikutest ning analüüsida kuidas on majandussurutis mõjutanud nende arvukust viimase seitsme aasta lõikes ja millisel määral on töövõimetuspensionisaavate arv kasvanud võrreldes majandussurutisele eelnenud perioodiga.

Lähtuvalt töö eesmärgist otsitakse lõputöö käesolevas osas vastuseid alljärgnevatele küsimustele:

- millisel määral on töövõimetuspensionisaavate arv muutunud võrreldes majandussurutisele eelnenud perioodiga;
- kuidas on majandussurutis mõjutanud töövõimetuspensionisaavate arvukust Rapla- ja Järvamaal viimase seitsme aasta lõikes;
- kas töövõimetuspensionisaavate hulgas on majandussurutise perioodil rohkem mehi või naisi;
- kuidas on muutunud majanduslanguse perioodil aastate lõikes töövõimetuspensionisaavate vanus 30-60 aastaste inimeste hulgas.

Uurimustöö empiiriline materjal on kogutud mitmes osas ja uurimustöö teostamise meetodiks on kvantitatiivne sekundaarsete andmete analüüs, mille põhieesmärgiks on saada usaldusväärseid andmeid järelduste tegemiseks.

Kvantitatiivset uurimust kasutatakse üsna palju sotsiaal- ja ühiskonnateadustes. Sellega rõhutatakse üldkehtivaid põhjuse ja tagajärje seadusi. Taustaks on realistlik ontoloogia, mille järgi tegelikkus moodustub objektiivselt tõdetavatest tõsiasiadest. Selle aluseks on

loogiliseks positivismiks nimetatud filosoofiline suund, mille kohaselt kogu teadmine pärineb vahetust meelelisest kogemusest ja loogilisest järeldamisest, mis põhineb nendel kogemustel (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005: 130).

Empiirilise analüüsi jaoks andmestiku koostamiseks sai käesoleva lõputöö autor andmeid Sotsiaalkindlustusameti andmebaasist SKAIS. SKAIS-iks nimetatakse sotsiaalkindlustusameti kahekihilist klient-server rakendusega infosüsteemi, mis tagab andmete olemasolu riiklike pensionide, toetuste ja hüvitiste määramiseks ja maksmiseks, elatisabi määramiseks ja maksmiseks ning riigile üleläänud elatisnõuete sissenõudmiseks (Sotsiaalministeerium ...2014). Uurimistöös vajaminevate andmete saamiseks tuli töö autoril esmalt koostada vajalikud SQL-päringud, mille alusel oli võimalik eristada ja andmebaasist välja võtta just need andmed, mis olid vajalikud uurimustöö teostamiseks. Antud töö eesmärgist tulenevalt, ei olnud vajalik uuritava sihtgrupi isikuandmete kogumine ja töös kasutatakse ainult isikustamata arvandmeid.

2.2. Uurimustöö andmestik ja selle kirjeldus

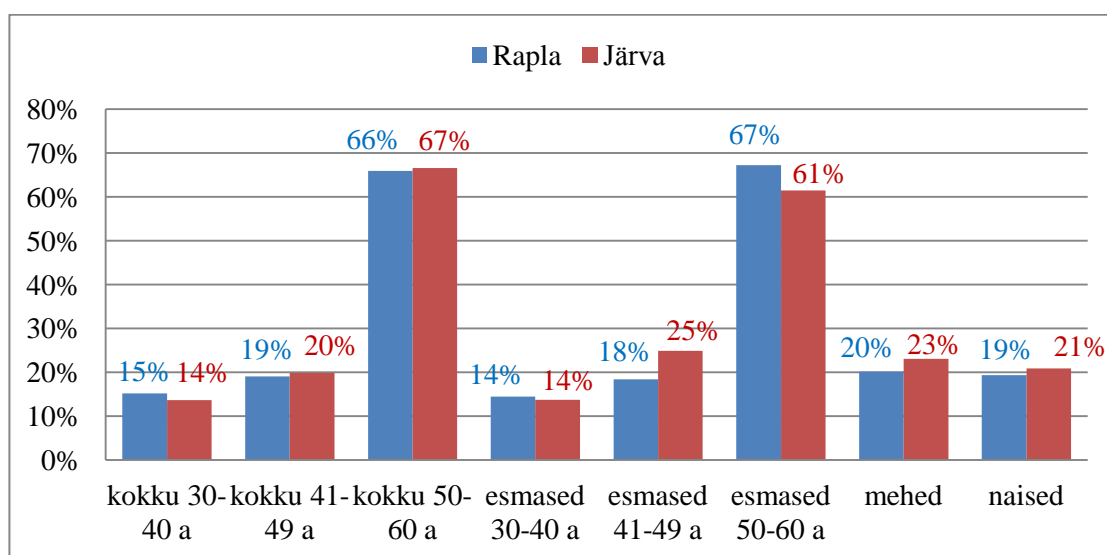
Uurimaks majandussurutise mõju töövõimetuse kasvule Rapla- ja Järvemaal viidi läbi uuring, mille sihtgrupiks olid nendes maakondades registreeritud töövõimetuspensioni saavad isikud vanuses 30-60 aastat. Kuna töövõimetust saab määrata maksimaalselt viieks aastaks ja vajadusel (tervislik seisund on jäänud samaks) saab seda aega pikendada, siis ei keskenduta uurimuses kõikidele töövõimetuspensioni saajatele, vaid suurem rõhk on nendel, kes taotlevad töövõimetust esmakordselt. Osades võrdlustes on toodud siiski ära ka kogu töövõimetuspensioni saajate arv. Valimi määratlemisel võeti arvesse ka seda, et valimisse kuuluksid vaid tööealised inimesed.

Valim moodustati lähtuvalt uurimise eesmärgist. Valimi määratlemisel võeti aluseks majandussurutise perioodile eelnenud periood, majandussurutise kõrgperiood ja periood, mil majanduslik olukord hakkas stabiliseeruma. Üldvalimisse kuulusid isikud vanuses 30-60 aastat. Saamaks ülevaadet, kuidas majandussurutis on aastate lõikes mõjutanud töövõimetuspensioni taotlevate isikute soolist koosseisu ja milline mõju on majandussurutisel olnud töövõimetuspensioni taotlevate isikute vanusele, kaasati valimisse kolm vanusegruppi: 30-40 aastased, 41-49 aastased ja 50-60 aastased

Kokku analüüsiti kahe maakonna andmetelt saadud päringu tulemusena 5 320 töövõimetuspensioni saavat isikut. Neist 2 467 isikut kuulusid Rapla maakonda, kellest omakorda 30-40 aastaseid oli 373, 41-49 aastaseid 469 ja 50-60 aastaseid töövõimetuspensioni saajaid 1625 isikut. Järva maakonda kuulus kokku 2853 töövõimetuspensionäri, kellest 30-40 aastaseid oli 389, 41-49 aastaseid 565 ja 50-60 aastaseid 1899 isikut. Lähtudes valimis toodud soo ja vanusegruppidest oli esmaseid töövõimetuspensioni taotlejaid Raplamaal kokku 973 inimest, kellest 30-40 aastaseid oli 140, 41-49 aastaseid 179 ja 50-60 aastaseid 654 isikut, neist omakorda oli mehi 497 ja naised 476. Esmaseid töövõimetuspensioni taotlejaid Järvamaal oli seitsme aasta lõikes kokku 1251 inimest, kellest 30-40 aastaseid oli 171, 41-49 aastaseid 311 ja 50-60 aastaseid 769 isikut, neist omakorda mehi oli 657 ja naised 594.

Ülevaade valimist esmaregistreeritud töövõimetuspensionäride kohta maakondade kaupa naiste, meeste ja vanusegruppide lõikes antakse joonisel 2.

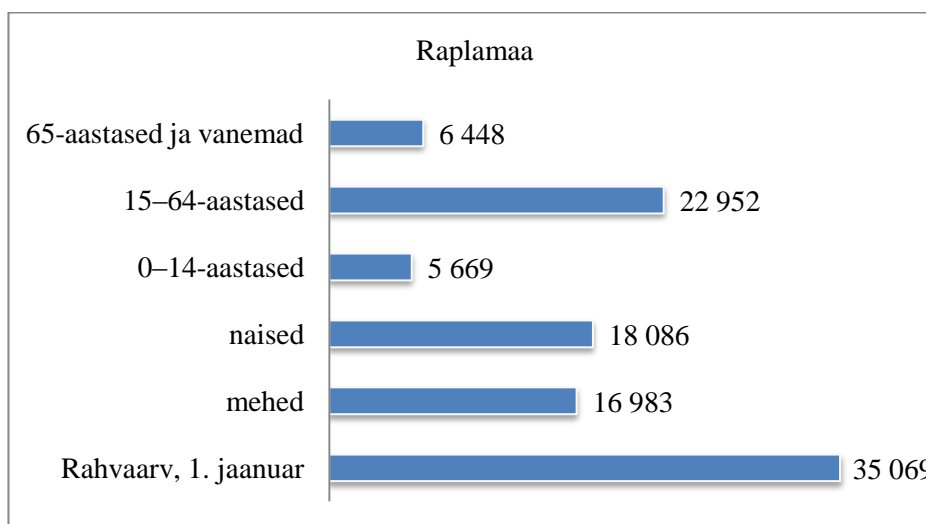

Joonis 2. Valim maakondade kaupa soo ja vanusegruppide lõikes (autori koostatud).

Uurimisandmete analüüsimisel lähtutakse püstitatud eesmärgist ja uurimisküsimustest. Järgnevatel alapeatükkides antakse ülevaade uuritavate maakondade taustaandmetest ning kirjeldatakse ja analüüsitakse saadud uurimistulemuste andmeid. Uurimusest saadud andmeid esitatakse joonistel, mida on ka autori poolt interpreteeritud.

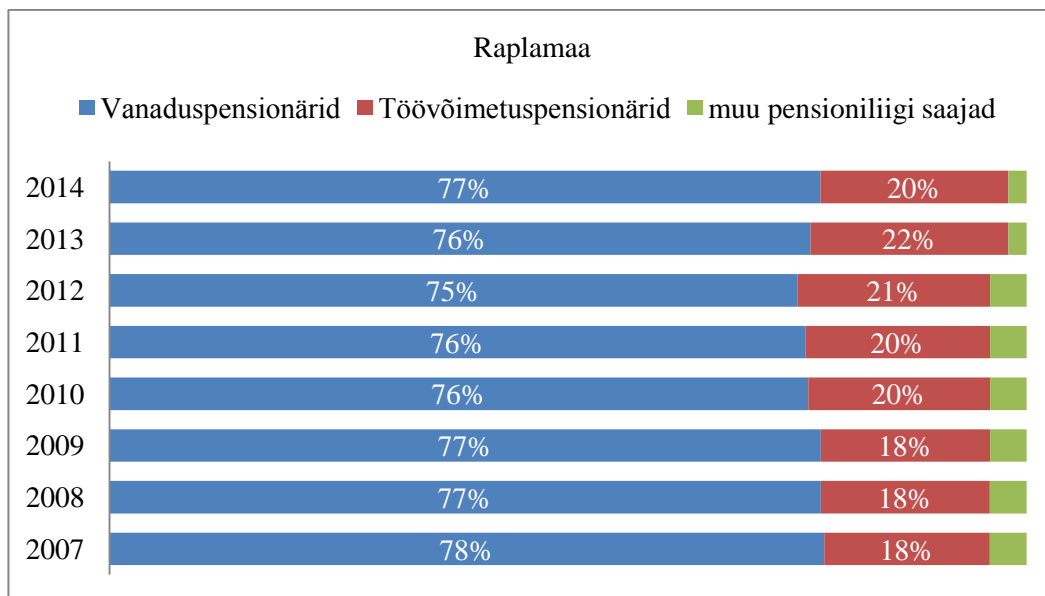
2.3. Ülevaade maakondade elanikkonnast ja sealsest vanuselisest struktuurist

Rapla maakond (Raplamaa) asub Loode-Eestis. Raplamaa piirneb põhjas Harju, idas Järva, lõunas Pärnu ja läänes Lääne maakonnaga. Pindalalt on Rapla maakond 2 979,71 km², asustustihedusega 11,8 elanikku km² kohta. Rapla maakonnas on kümme omavalitsusüksust (valda). Arvestuslikult seisuga 2013 elas Rapla maakonnas 35 069 elanikku. Vanuselise koosseisu järgi on Raplamaal vallaelanikest eakaid, ehk üle 65 aastaseid 18,4%, tööealisi ehk 15-64 aastaseid 65,4% ja kuni 14 aastaseid lapsi on vallas 16,2% elanikkonnast. Neist mehi 16 983 ja naisi 18 086 inimest (Rapla valla rahvastik 2013). Raplamaa vanuselisest koosseisust annab ülevaate joonis 3.

Joonis 3. Raplamaa elanike vanuseline koosseis (Statistikaameti andmete (2013) alusel autori koostatud).

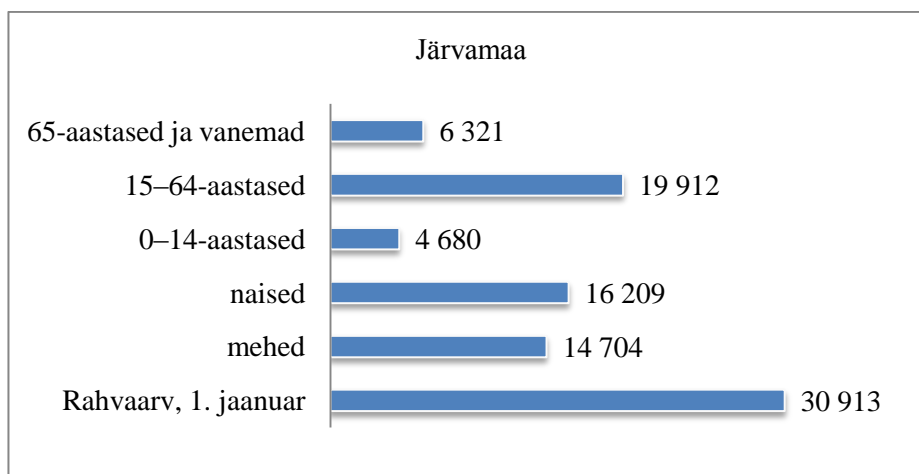
1. jaanuari 2014 seisuga moodustub Raplamaal kogu rahvastikust pensionisaajaid kokku 9850 inimest. Neist vanaduspensionäre on 7620 ja töövõimetuspensionäre on 2016. Kui võrrelda vanaduspensionäri saajaid uuritavate aastate lõikes, siis näeme, et aastast 2010 on pensionäride arv pisut kahanenud, siiski väga suuri kõikumisi ei ole aastate jooksul olnud jäädes 75-77% juurde. Töövõimetuspensionäride arv on aga alates 2009 aastast läinud pidevas tõusujoones ja hakanud veidi taas langema 2013 aastast. Kuidas jagunevad vanadus- ja töövõimetuspensionärid Raplamaal uuritavate aastate lõikes näitab joonis 4.

Joonis 4. Vanadus- ja töövõimetuspensionäride protsentuaalne arv kõikidest Raplamaa pensionäridest aastate lõikes (Statistikaameti andmete (2013) alusel autori koostatud).

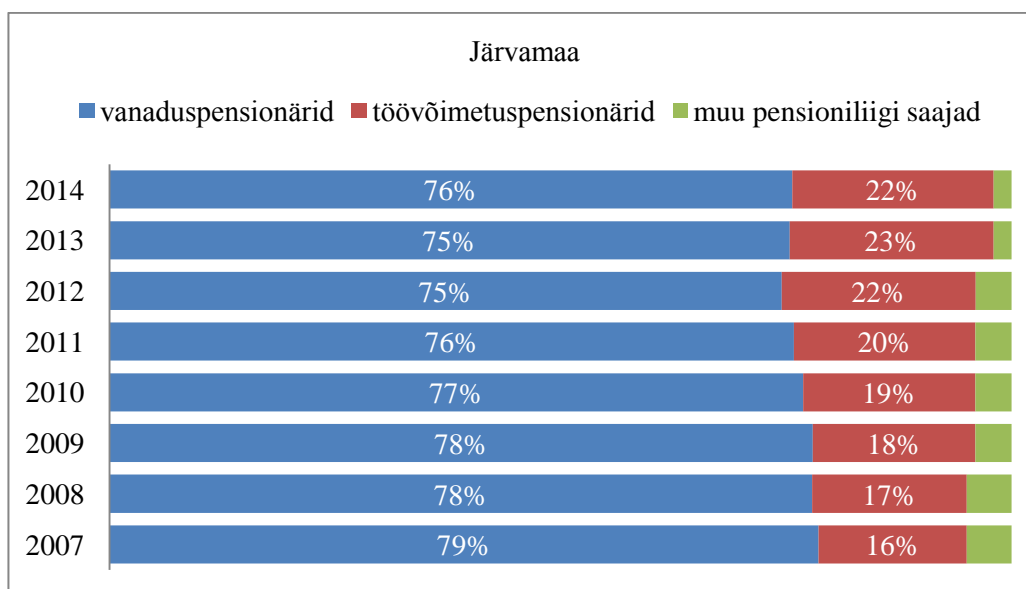
Järva maakond asub Eesti keskosas ning piirneb läänes Harju ja Rapla, põhjas ja kirdes Lääne-Viru, kagus Jõgeva, lõunas Viljandi ning edelas Pärnu maakonnaga. Pindalalt on Järva maakond 2 459,58 km², asustustihedusega 12,6 elanikku km² kohta. Järva maakonnas on 11 valda ja 2 linna. Arvestuslikult seisuga 2013 elas Järva maakonnas 30 913 elanikku. Statistikaameti andmetel on vanuselise koosseisu järgi Järvamaal vallaelanikest eakaid, ehk üle 65 aastaseid 20,5% tööealisi ehk 15-64 aastaseid 64,4% ja kuni 14 aastaseid lapsi on vallas 15,1% kogu rahvastikust. Neist mehi 14 704 ja naisi 16 209 inimest.

1. jaanuari 2014 seisuga moodustub Järvamaal kogu rahvastikust pensionisaajaid kokku 10 299 inimest. Neist vanaduspensionäre on 7793 ja töövõimetuspensionäre on 2299. Järva maakonna vanuselisest koosseisust annab ülevaate joonis 5.

Joonis 5. Järvamaa elanike vanuseline koosseis (Statistikaameti andmete (2013) alusel autori koostatud).

Võrreldes pensioni saajaid uuritavate aastate lõikes, siis näeme, et Järvamaal on pensionisaajate arv tõusnud rohkem töövõimetuspensionäride arvelt, samas kui vanaduspensionari saajate arv on peale 2008. aastat hoopis langenud ja protsentuaalselt olnud aastatel 2012 ja 2013 seitsme aasta lõikes madalaim. Töövõimetuspensionäride arv on aga alates 2007ndast aastast pidevalt tõusnud, saavutades kõrgpunkti 2013 aasta alguseks. Kuidas jagunevad vanaduspensionärid ja töövõimetuspensionärid Järvamaal aastate lõikes näitab joonis 6.

Joonis 6. Vanadus- ja töövõimetuspensionäride arv Järvamaal aastate lõikes kõikide pensionisaajate hulgast (Statistikaameti andmete (2013) alusel autori koostatud).

Kuigi Raplamaa on rahvaarvult üle nelja tuhande (4156) isiku võrra suurem maakond, samuti on seal üle 65 aastaseid ehk pensioniealisi elanikke enam (127 isikut rohkem), siis võrreldes pensioni saajaid kahe maakonna Rapla- ja Järvamaa vahel selgub, et Järvamaal on pensionäride arv veidi kõrgem kui Raplamaal ja seda nii vanadus- kui töövõimetuspensionäride osas. Vanaduspensionäre on Järvamaal rohkem üle kahe tuhande isiku ja töövõimetuspensionäre üle 500 isiku. Kõige rohkem vanaduspensionäre on Järvamaal 2007. aastal, kokku 8059 inimest ja suurim töövõimetuspensionäride arv on olnud 2013 aasta 1. jaanuaril seisuga 2327 isikut. Samas kui Raplamaal oli seitsme aasta lõikes kõige rohkem vanaduspensionäre registreeritud 2014 aasta 1. jaanuariks, kokku 7620 isikut ja töövõimetuspensionäre 2012. aastal 2135 isikut. Arvulist võrdlust kahe maakonna pensionisaajate kohta näeb ka lisas 1 olevalt jooniselt.

2.4. Uuringu tulemused ja analüüs

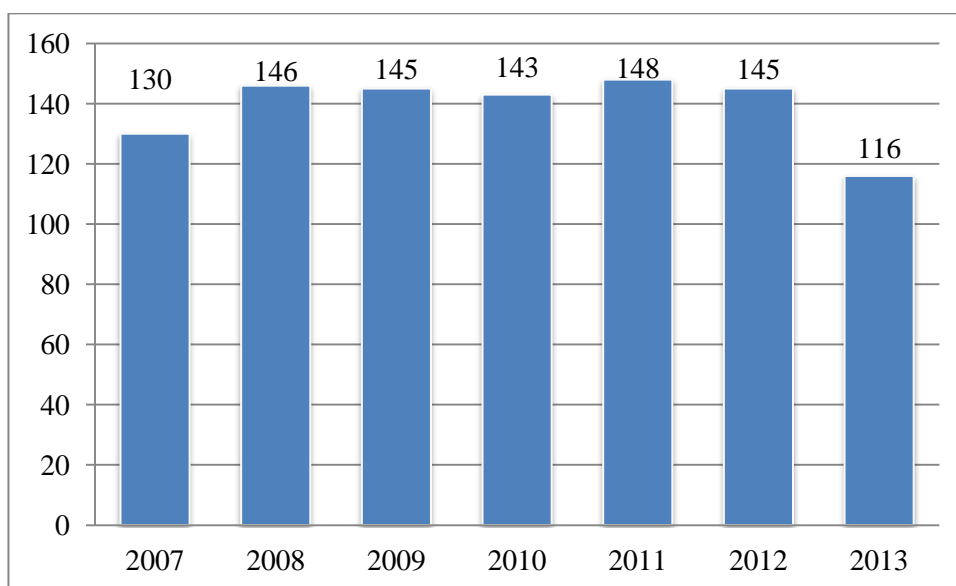
Järgnevates alapeatükkides esitatakse statistiline ülevaade empiirilise uurimuse tulemustest, mis on saadud sekundaarsete andmete analüüsimisel.

2.4.1. Ülevaade esmaregistreeritud töövõimetuspensionari saajatest Rapla- ja Järvamaal aastatel 2007-2013

Püstitatud uurimisküsimuste „Millisel määral on esmaregistreeritud töövõimetuspensionäride arv kasvanud Rapla- ja Järvamaal võrreldes majandussurutisele eelnenud perioodiga“ ning „Kuidas majandussurutis on mõjutanud töövõimetuspensionari saajate arvukust antud piirkondades seitsme aasta lõikes“ välja selgitamiseks vaadeldi 30-60 aastaste töövõimetuspensionari saavate inimeste andmeid.

Kõige suurem esmaregistreeritute arv on Raplamaal olnud 2011 aastal, mil esmaseid töövõimetuspensionäre registreeriti kokku 148 inimest. Peale 2011 aastat on aga registreeritute arv hakanud langema ja aastaks 2013 on see langenud juba mõnevõrra madalamale kui aastal 2007. Töövõimetuspensionäride arv on alates 2008 aastast pea paarikümne inimese võrra tõusnud ja jäänud siis võrdlemisi stabiilseks kuni aastani 2012, kõikudes vaid mõne isiku võrra aastas.

Ülevaadet uuritava vanusegrupi esmast töövõimetuspensioni saajate arvukusest Raplemaal viimase seitsme aasta lõikes näitab joonis 7.

Joonis 7. Esmased töövõimetuspensioni saajad (30-60 a) Raplemaal aastate lõikes (autori koostatud).

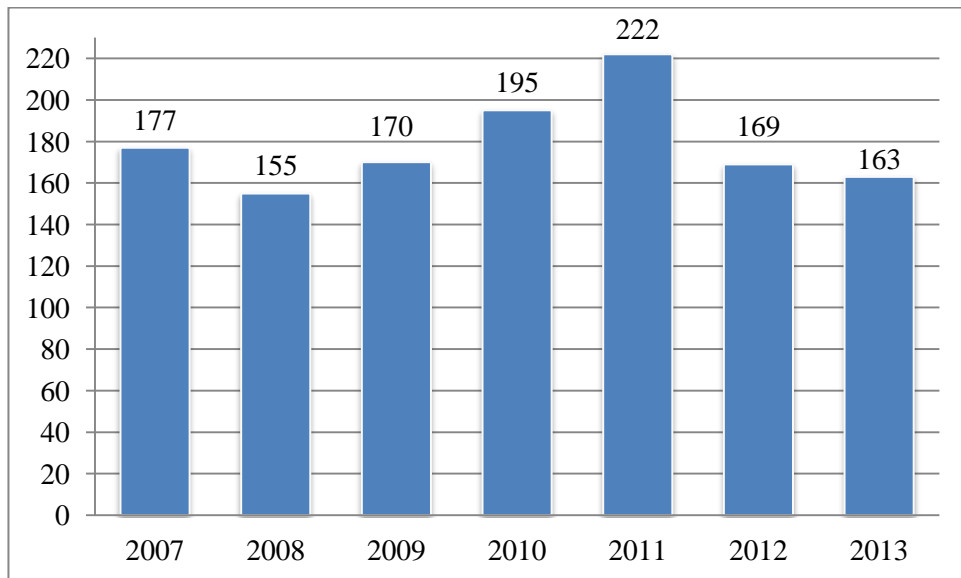
Saadud tulemuste põhjal võib antud uuritava sihtgrupi kohta (30-60 aastased Raplamaa kodanikud) väita, et majandussurutise periood on tõepoolest mõnevõrra mõjutanud töövõimetuspensioni saajate arvulist kasvu, tõustes alates 2008 aastast ja püüdes enam-vähem stabiilsena aastani 2011, kuid ei ole olnud kõrgeim majanduslanguse algusaastatel vaid suurim kasv on toimunud 2011 aastal, mil majanduslik olukord hakkas stabiliseeruma.

Kui Raplemaal tõusis töövõimetuspensionäride arv alates 2008 aastast, siis Järvamaal oli 2008 aastal esmaste töövõimetuspensioni saajate arv uuritava seitsme aasta lõikes madalaim (155 uut registreeritud), kuid ületas siiski arvuliselt Raplemaal registreeritud töövõimetute arvu 9 isiku võrra.

Esmaste töövõimetuspensionäride arv Järvamaal hakkas kasvama aastast 2009, saavutades kõrgtaseme 2011 aastaks, mil registreeritud oli võrreldes 2008 aasta seisuga 25% rohkem (222 inimest). Nii nagu Raplemaal, hakkas ka Järvamaal uute registreeritute arv langema peale 2011 aastat kukkudes juba 2012. aastaks 4,7% võrra

madalamale tasemel kui uuritava perioodi algusaastail ning 2013 oli see juba 8,6% võrra väiksem kui 2007ndal aastal.

Järvamaal registreeritud esmastest töövõimetuspensionäridest annab ülevaate joonis 8.

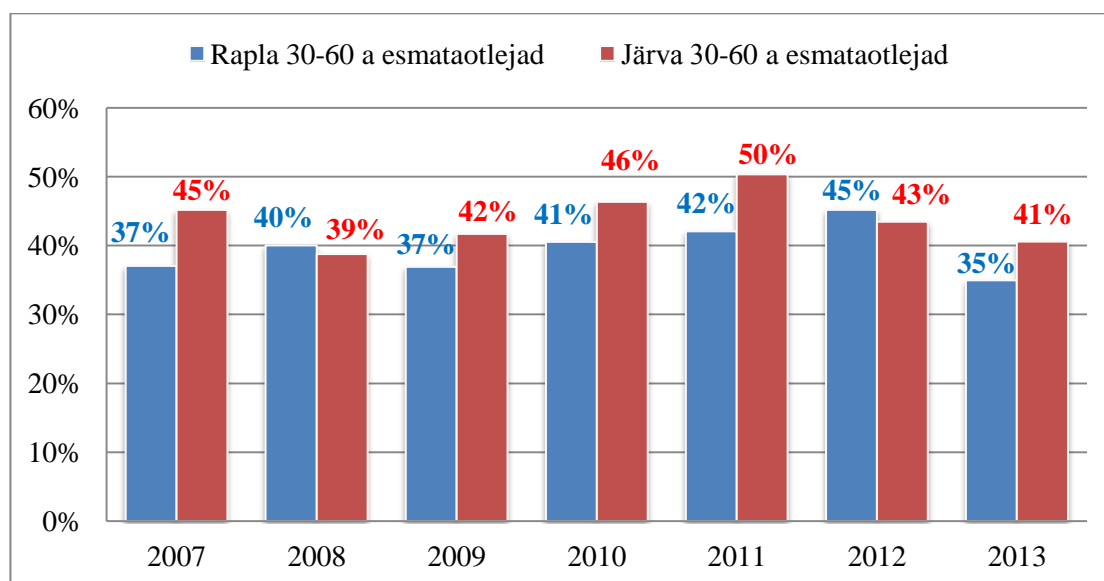

Joonis 8. Esmased töövõimetuspensioni saajad Järvamaal aastate lõikes (autori koostatud).

Ka Järvamaa kohta saadud tulemuste põhjal saab väita, et majandussurutise periood on mõjutanud esmaste töövõimetuspensionäride arvukust uuritava sihtgrupi suhtes tõusvalt ning peale majanduse stabiliseerumist on see hakanud langema ehk majanduse mõju töövõimetuspensionäride arvu tõusule vaadeldava sihtgrupi suhtes on olemas.

Võrreldes omavahel joonisel 9 kajastatud Rapla- ja Järvamaa esmaste töövõimetuspensioni saajate protsentuaalset arvu kõikide registreeritud 30-60 aastaste töövõimetuspensioni saajate hulgast, siis näeme, et Järvamaal on esmaseid töövõimetuspensioni saajaid seitsme aasta vältel olnud pisut rohkem kui Raplamaal. Vaid majandussurutisele eelnenud perioodil 2008. aastal, kui ka majanduse stabiliseerumise perioodil 2012. aastal on esmaregistreeritud töövõimetuspensioni saajaid olnud Raplamaal 1-2% võrra enam. Suurim esmaregistreeritute arv Raplamaal on olnud 2012. aastal, väikseim aga järgneval 2013. aastal. Järvamaal on see olnud vastavalt suurim 2011. aastal ja väikseim arv esmaregistreerituid kogu registreeritute hulgast 2008. aastal. Tulemustest näeme, et majandussurutise kõrgperioodil on

Järvamaal esmregistreeritud töövõimetuspensionäre olnud 5-8% võrra kõikide registreeritute hulgast enam kui Raplamaal.

Joonis 9. Rapla- ja Järvamaa 30-60 aastased esmase töövõimetuspensioni saajad protsentuaalselt kõikidest sama vanusegrupi töövõimetuspensioni saajatest (autori koostatud).

Nii nagu 2011 aastal oli maakondade võrdluses suurim arv uusi töövõimetuspensioni saajaid Järvamaal, nii on ka kõikide 30-60 aastaste hulgas Järvamaal 2011 aastal registreeritud töövõimetuspensionäride koguarv suurem, kokku 441 inimest. Raplamaal on suurim töövõimetuspensioni saajate arv olnud 2009 aastal, kokku 393 inimest ehk 48 registreeritud vähem kui Järvamaal. Kui Raplamaal hakkas toetuse saajate arv kõikide registreeritud töövõimetuspensioni saajate hulgas langema 2010 aastal, tõustes mõnevõrra uuesti 2013 aastal, siis Järvamaal on töövõimetuspensioni saajate arv tõusnud kuni 2011 aastani. Sellele järgneval aastal 50ne isiku võrra langenud, kuid nii nagu ka Raplamaal, tõusnud uuesti 11-13 inimese võrra 2013 aastal.

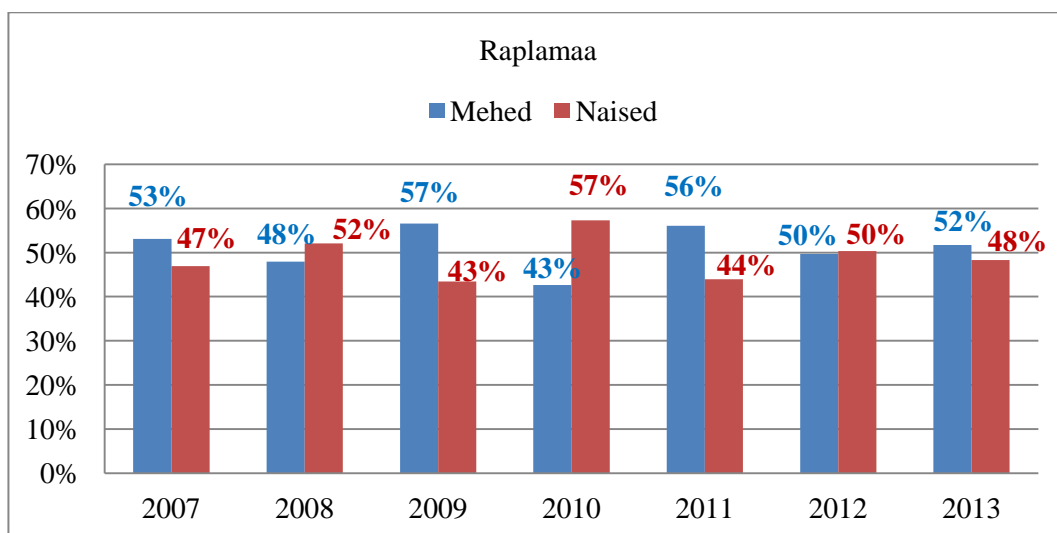
Üldpildist kõikide 30-60 aastaste töövõimetuspensioni saajate kohta Rapla- ja Järvamaal selgus samuti, et majandussurutise perioodil on töövõimetuspensioni saavate inimeste arv pidevalt kasvanud, kuid kasv on olnud maakonniti pisut erinev. Samuti on Raplamaal registreeritute arv jäänud Järvamaal registreeritute arvuga võrreldes väiksemaks. Ka selgub uuringust, et toetuse saajate arv on uuesti kasvanud 2013 aastal,

kuid seda mitte niivõrd uute registreeritute arvelt vaid selle põhjus on ilmselt pikaajalised töövõimetuspensioni saajad, kellel on alles kehtivad toetused.

2.4.2. Naiste ja meeste osakaal töövõimetuspensioni saajate seas aastatel 2007-2013

Uurimisküsimusele „Kas esmaregistreeritud töövõimetuspensionäride hulgas on majandussurutise perioodil rohkem mehi või naisi“ saame vastuse allpool olevast uurimistulemusest. 2008-2010 aastatel langes meeste tööhõivemäär enam kui naiste hõivemäär. See annab alust arvata, et majanduslangus mõjutas enam mehi. Samuti on statistikaameti andmetel kuni 62 aastaste seas erivajadustega naisi vähem kui mehi. Kuidas on majandussurutise perioodil töövõimetuspensioni saavate isikute arv Raplamaal muutunud sugude lõikes näeb jooniselt 10.

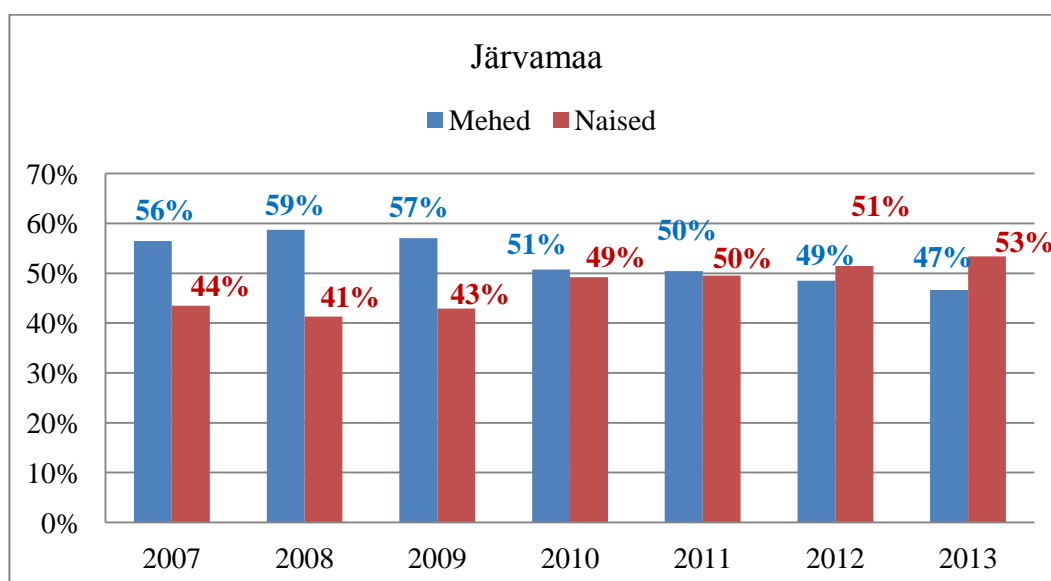

Joonis 10. Esmaregistreeritud töövõimetuspensionärid meeste ja naiste lõikes (autori koostatud).

Saadud tulemustest nähtub, et esmase töövõimetuspensioni saajate arv 30-60 aastaste meeste ja naiste lõikes on Raplamaal enim tõusnud 2009. aastal meeste hulgas, mil neid on kokku olnud 57% kõikidest esmaregistreeritutest. Arvuliselt on suurim tõus toimunud aga 2011. aastal, mil mehi on registreeritud ühe isiku võrra rohkem, kokku 83 esmaregistreeritut. Naistel on suurim tõus olnud 2010. aastal samuti 57% kogu esmaregistreeritutest. Ka arvuliselt on naisi registreeritud sellel aastal enim, kokku 82 esmast töövõimetuspensioni saajat. Samas on meestel sellel aastal olnud

protsentuaalselt kõige väiksem arv registreeritud kogu seitsme aasta vältel (43%). Tähelepanu väärib ka, et aastatel, mil esmregistreeritud töövõimetuspensionäride arv meeste hulgas on tõusnud, on naiste arv olnud languses ja vastupidi, säilitades sellega töövõimetuspensionäride koguarvu püsimise suhteliselt stabiilsena – 150 esmregistreeritu piirimal aastal. Esmregistreeritud töövõimetuspensionäride arv meeste hulgas näitab taas langemistrendi alates 2011 aastast, samas naistel on see samast aastast hakanud pisitasa tõusma ja 2012. aastal on esmregistreeritud töövõimetuspensionäri saajate arv meeste ja naiste vahel võrdsustunud – naisi registreeriti 73 ja mehi 72 isikut. Kokkuvõttes on esmregistreeritud töövõimetuspensionäre Raplamaal siiski meeste hulgas olnud aastate jooksul 21 isiku võrra rohkem kui naisi.

Vaadeldes joonist 11 selgus, et ka Järvamaal on esmregistreeritud töövõimetuspensionäride hulgas olnud rohkem mehi, kui naisi. Kuid aastate lõikes on pensionäride arv jaotunud Raplamaaga võrreldes pisut erinevalt.

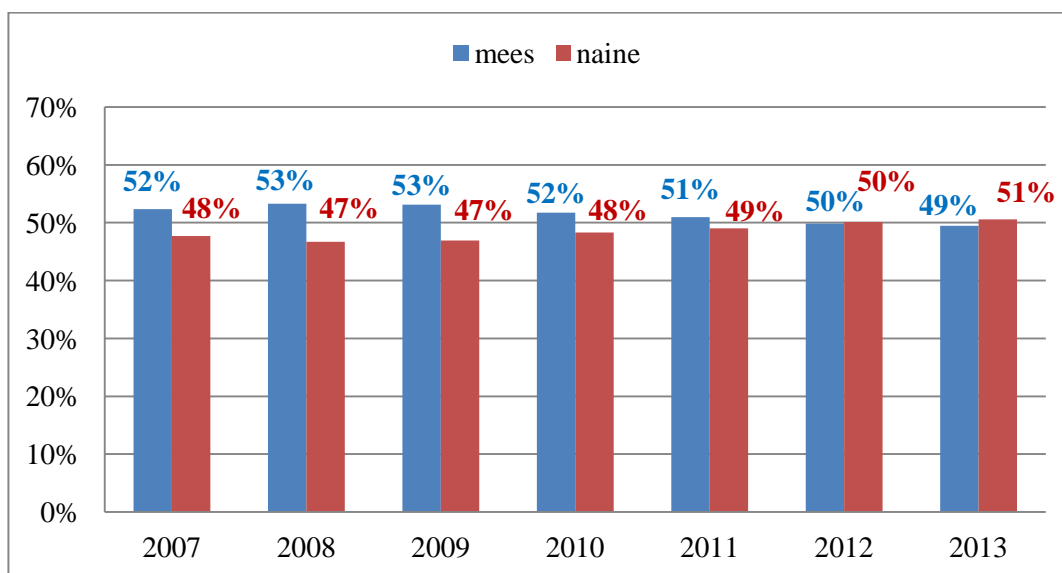

Joonis 11. Esmregistreeritud töövõimetuspensionärid meeste ja naiste lõikes (autori koostatud).

Kõige enam on kõikidest esmregistreeritute töövõimetuspensionäre olnud protsentuaalselt 2008. aastal meeste hulgas, kokku 62%. Arvuliselt on aga esmaseid registreeritud meeste seas olnud enam 2011. aastal (112 isikut). Alates 2008 aastast on meeste arv esmregistreeritute hulgas hakanud tasapisi langema saavutades 2011. aastal naistega sama taseme, mil esmregistreeritute protsentuaalne näit oli nii naiste kui

meeste puhul 50%. Alates 2011 aastast langes meeste arvukus veelgi, saavutades 2013 aastaks seitsme aasta madalaima taseme, mil oli ka registreeritud väikseim arv mehi seitsme aasta lõikes (60 isikut). Ka langes 2011. aastast meeste arv naistega võrreldes viimastest madalamale tasemele. Esmaregistreeritud naiste arv on aga alates 2008 aastast olnud pidevas tõusus, saavutades oma haripunkti 2013 aastaks, mil esmaseid töövõimetuspensioni saajaid oli naiste hulgas kokku registreeritud 53% koguarvust. Suurim arvuline tõus toimus nii meeste kui naiste hulgas aga 2011 aastal, mil mõlemas grupis oli registreeritud üle saja isiku (naisi 110 ja mehi 112).

Kokkuvõttes saab öelda, et kuigi meeste arv on Järvamaal jäänud arvuliselt aastate lõikes kõrgemaks, ei ole see majanduslanguse perioodil näidanud meeste suhtes tõusutrendi, vaid nähtav tõus on toimunud esmaregistreeritud naiste hulgas. Samasugust tendentsi näeb ka võrreldes esmaregistreeritud töövõimetuspensionäre üle vabariigi kõikides vanusegruppides kokku, nii meeste kui naiste lõikes. Saadud tulemustest nähtub, et nii nagu Järvamaal, on toimunud ka üldiselt esmaregistreeritud töövõimetuspensioni saavate meeste hulgas alates 2007 aastast pidev langus ja naiste hulgas pidev tõus. Kuidas jagunevad töövõimetuspensioni saajad meeste ja naiste lõikes protsentuaalselt üle vabariigiliselt näitab joonis 12.

Joonis 12. Töövõimetuspensioni saajad aastate ja soo lõikes vabariigis kokku (autori koostatud).

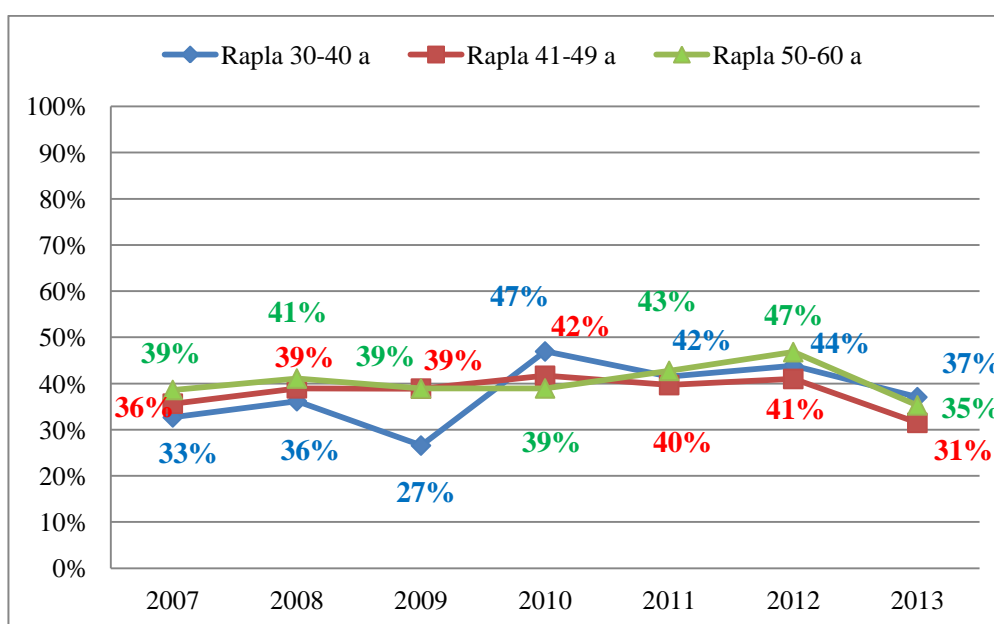
Uuringu tulemustele tuginedes võib väita, et majandussurutise perioodil on tõusnud uuritavas sihtgrupis töövõimetuspensioni saajate arv Raplamaal enam meeste hulgas. Kuigi Järvamaal on arvuliselt töövõimetuspensioni saavad mehed endiselt ülekaalus on esmaregistreeritute arvuline tõus olnud suurem naiste hulgas, nii nagu näitab ka üldpilt kogu vabariigi kohta. Võrreldes omavahel aga Rapla- ja Järvamaal esmaregistreeritud töövõimetuspensionäridest mehi ja naisi, saab öelda, et Järvamaal on registreeritute arv olnud igal aastal suurem nii meeste kui naiste hulgas. Suurim vahe kahe maakonna esmaregistreeritute vahel on olnud 2011. aastal, mil Järvamaal oli esmaregistreeritud 74 isiku võrra rohkem. Esmaseid töövõimetuspensioni saajaid meeste võrdluses on Järvamaal 160 isiku võrra ja naisi 118 isiku võrra enam kui Raplamaal. Ka ületab Järvamaal registreeritud naiste arv (594) Raplamaal registreeritud meeste arvu (497) kokku 97 isiku võrra. Arvuliselt on esmast töövõimetuspensioni saavaid mehi mõlemas maakonnas endiselt siiski rohkem kui naisi.

2.4.3. Esmaregistreeritud töövõimetuspensioni saajate vanuselised muutused aastatel 2007-2013

Uurimisküsimusele „Kuidas on muutunud majanduslanguse perioodil aastate lõikes töövõimetuspensioni saajate vanus “ saame vastuse allolevast uurimistulemusest. Erivajadustega inimeste arv on aastate jooksul kasvanud kõikides vanuserühmades. Viimastel aastatel on selle tõusu põhjus olnud osaliselt seotud ka majandusraskustega. Järgnevalt vaatleme kuidas jaotuvad uuritavate aastate lõikes esmast töövõimetuspensioni saavad inimesed vanusegruppide kaupa Raplamaal.

Jooniselt 13 nähtub, et 30-60 aastaste esmaregistreeritud töövõimetuspensionäride arv Raplamaal on olnud protsentuaalselt kõrgeim 2010 aastal 30-40 aastaste vanusegrupis ja 2012 aastal 50-60 aastaste vanusegrupis, mil esmaregistreeritud oli kokku mõlema vanusegrupi puhul 95 isikut ehk 47% kõikidest registreeritutest oma vanusegrupis. Saadud tulemustest selgub ka, et aastal 2009 on esmaregistreeritud 30-40 aastaste töövõimetuspensioni saajate vanusegrupis toimud hüppeline kasv, samas kui teistes (41-49 ja 50-60) vanusegruppides on registreeritute arv püsinud aastate lõikes stabiilsemana. Kuid ka nende vanusegruppide puhul on märgata väikest tõusu alates 2009 aastast kuni aastani 2012.

41-49 aastaste esmaregistreeritute arv on olnud kõrgeim 2010 aastal, 42% kõikidest sama vanusegrupi töövõimetuspensioni saajatest. Alates 2010 aastast on see paari protsendi võrra langenud ja püsinud aastani 2012 suhteliselt stabiilsena jäädes 23-28 esmaregistreeritu piirimaile aastas. Aastast 2013 on aga kõikides vanusegruppides esmast töövõimetuspensioni saajate arv langenud. Neist 41-49 ja 50 -60 aastaste hulgas on registreeritute arv langenud uuritava perioodi algusaastatel registreeritute arvust alla poole. Vaid 30-40 aastaste vanusegrupis on esmaregistreeritute arv jäänud kõrgemaks kui 2007ndal aastal, ühtlasi on see ka kõrgem teistes vanusegruppides esmaregistreeritud töövõimetuspensioni saajatest.

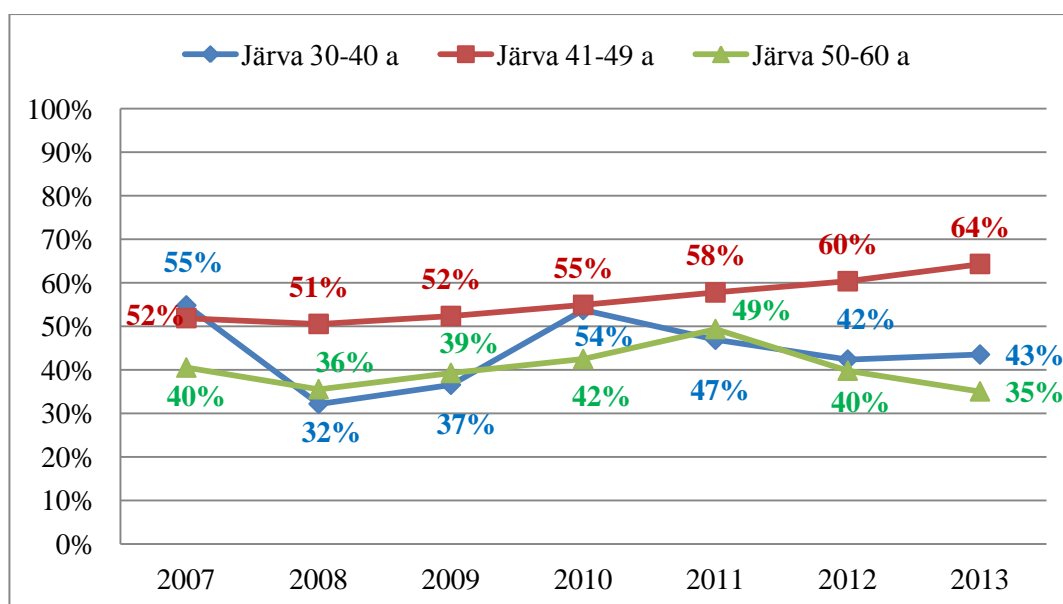

Joonis 13. Raplamaal esmaregistreeritud töövõimetuspensionärid protsentuaalselt vanusegruppide kaupa kõikidest oma vanusegrupis registreeritud esmastest töövõimetuspensionäridest (autori koostatud).

Saadud andmetest lähtuvalt võib öelda, et majandussurutise perioodil on märgatav tõus töövõimetuspensioni saajate hulgas toimunud 30-40 aastaste vanusegrupis. 50-60 aastaste hulgas on kasv jäänud tagasihoidlikumaks, kuid siiski alates 2009 aastast on ka selles vanusegrupis esmaste töövõimetuspensioni saajate arv tõusnud aastani 2012. 41-49 aastaste hulgas on esmaregistreeritute arv püsinud kõige stabiilsemana jäädes ka enamuse aastatel teiste vanusegruppidega võrreldes madalamale tasemele. Vaid 2010. aastal on nende arv ületanud 50-60 aastaste registreeritute arvu 2% võrra.

Vaadeldes joonist 14, mis kajastab erinevusi esmregistreeritud töövõimetuspensionäride vanusegruppides Järvamaal selgub, et enim esmregistreeritud on olnud 41-49 aastaste vanusegrupis, kus aastast 2008 on toimunud pidev esmregistreeritute arvuline kasv, mis aastaks 2013 on saavutanud kõrgeima taseme ehk 64% kõikidest esmregistreeritutest oma vanusegrupis.

Suhteliselt suur tõus esmregistreeritute hulgas on toimunud ka 30-40 aastaste vanusegrupis aastast 2008 kuni aastani 2010, kus esmregistreeritute protsent on tõusnud kõrgeimale tasemele 32%-lt 54%-le, jäädes 41-49 aastastest esmregistreeritutest alla vaid 1% võrra. Alates aastast 2010 on selles vanusegrupis registreeritute arv aga langenud.

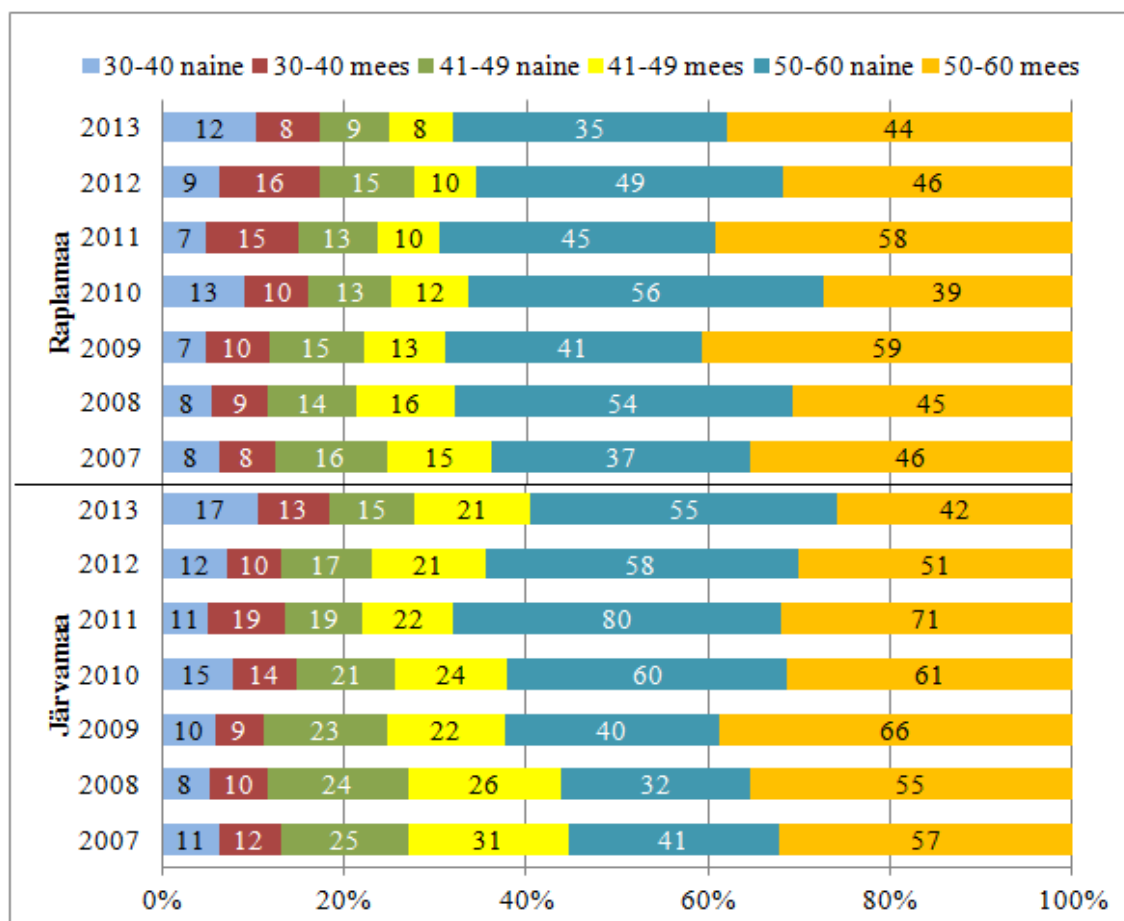

Joonis 14. Järvamaal esmregistreeritud töövõimetuspensionärid protsentuaalselt vanusegruppide kaupa kõikidest oma vanusegrupis registreeritud esmastest töövõimetuspensionäridest (autori koostatud).

Saadud andmetest nähtub ka, et 50-60 aastaste esmregistreeritute arv on alates 2008 aastast pidevalt tõusnud aastani 2011, saavutades siis ka arvuliselt suurima registreeritute arvu kokku 222 registreeritud kõikide vanusegruppide arvestuses kokku. Alates 2011 aastast on aga esmregistreeritute arv vanemas vanuserühmas hakanud langema ja aastaks 2013 on see jõudnud madalamale tasemele kui uuritava perioodi algusaastail mil esmregistreeritud töövõimetuspensionäre oli kokku 177 isikut, aastal 2013 aga 163 isikut.

Uurimistulemuste põhjal saame öelda, et enim on töövõimetuspensioni saajate arv Järvamaal tõusnud nooremates vanusegruppides ja 50-60 aastaste hulgas on esmregistreeritute arv jäänud väiksemaks.

Võrreldes joonisel 15 toodud vanusegruppe maakondade ja sugude lõikes saame öelda, et kõige enam on arvuliselt töövõimetuspensioni saajaid kõikide uuritavate aastate lõikes olnud 50-60 aastaste naiste hulgas Järvamaal. Teine suurim grupp töövõimetuspensioni saajaid on olnud samal aastal 50-60 aastased mehed Järvamaal. Raplamaal on olnud suurim registreeritute arv samuti vanemas vanusegrupis (50-60 aastased) 2009 aastal meeste ja 2010 aastal naiste hulgas. 41-49 aastaste hulgas on suurem arv registreerituid olnud Raplamaal 2008 aastal meeste hulgas. Järvamaal on esmaste töövõimetuspensioni saajate arv olnud suurim 2007 ja 2008 aastal meeste hulgas ületades Rapla registreerituid pea 50%.

Joonis 15. Rapla- ja Järvamaa töövõimetuspensionärid uuritavate aastate, soo ja vanusegruppide lõikes (autori koostatud).

Noorimas vanusegrupis (30-40 aastased) on esmaseid töövõimetuspensioni saajaid olnud enim 2011 aastal jällegi Järvamaal meeste hulgas. Raplamaal on registreeritute arv olnud suurim samuti meeste hulgas, kuid aasta hiljem (2012 a).

Kokkuvõttes saame öelda, et Järvamaal on olnud aastate võrdluses registreeritute arv suurem igas vanusegrupis. Aastate võrdluses on suurim registreeritute arv olnud mõlemas maakonnas 2011. aastal. Nooremas vanuserühmas on registreeritud töövõimetuspensionäride arv olnud maakondade võrdluses stabiilsem, kuid Järvamaal on see olnud mõnevõrra kõrgem kui Raplamaal. Järvamaal on töövõimetuspensioni saajate arvuline tõus toimunud noorimas ja vanimas vanusegrupis aastast 2008-2011. Raplamaal on noorimas vanuserühmas registreeritute arv tõusnud aastani 2012.

Lähtuvalt uurimisülesandest saame väita, et majandussurutise perioodil on enim tõusnud esmaste töövõimetuspensioni saajate arv noorimate vanusegruppide hulgas. ja seda mõlemas maakonnas. Järvamaal enam 41-49 aastaste vanusegrupis ja Raplamaal enam 30-40 aastaste vanusegrupis.

2.5. Uurimustulemustest tulenevad järeldused ja ettepanekud

Uurimustöö eesmärgiks oli anda ülevaade kuidas majandussurutisele eelnenud, selle kõrghetkel ja sellele järgneval perioodil on muutunud Rapla- ja Järvamaal registreeritud töövõimetuspensionäride arvukus, kuidas seitsme aasta lõikes on muutunud registreeritute suhe meeste ja naiste lõikes ning kas uuritav periood on mõjutanud esmaregistreeritud ka vanuseliselt. Uurimusse kuulusid kõik Rapla- ja Järvamaal registreeritud 30-60 aastased töövõimetuspensionärid kellest eraldi rõhk oli suunatud esmaregistreeritud töövõimetuspensionäridele. Kokku võrreldi ja analüüsiti 5 320 töövõimetuspensioni saavat isikut.

Uurimistöö tulemusena selgus, et aastatel 2009-2012 on 30-60 aastaste esmaregistreeritud töövõimetuspensionäride hulgas registreeritute arv aasta – aastalt kasvanud nii Rapla- kui Järvamaal. Kuid kasv ei ole toimunud kohe algusaastatel, vaid suurem tõus on toimunud kaks aastat hiljem ja alates 2011 aastast on see arv tasapisi taas hakanud langema. Võrreldes uuritava perioodi algusaastatega on Raplamaal aastaks 2011 esmaste töövõimetuspensionäride arv 30-60 aastaste inimeste hulgas tõusnud 14%

(18 registreeritu võrra) ja Järvamaal aastast 2008 43,4% ehk 67 isiku võrra. Saadud tulemuste põhjal saame järeldada, et Raplamaad on majandussurutis mõjutanud poole vähem kui Järvamaad, kus on kõrgperioodil olnud 50% registreerituid enam. Põhjus selleks võib tuleneda Raplamaa regionaalselt paremast asukohast, mille plussiks on kindlasti Tallinna lähedus ja suurem valikuvõimalus töökohtade osas.

Üldiselt saame uurimistulemuste põhjal öelda, et majandussurutise periood on tõepoolest mõnevõrra mõjutanud töövõimetuspensionari saajate arvulist kasvu Rapla- ja Järvamaa elanikkonna hulgas. Samas ei selgu uurimusest, et esmaregistreeritud töövõimetuspensionaride arvu kasv tuleneb ainult majandussurutisest põhjustatud probleemidest. Oma osa selles võib olla ka elanikkonna üldises vananemises, sest vanusest tulenevalt tekib rohkem terviseprobleeme, mis toob kaasa ka töövõime languse. Samas näitavad uurimustulemused märgatavat töövõimetuspensionari taotlejate arvu kasvu ka nooremates vanusegruppides.

Meeste ja naiste võrdlusel selgus uurimistööst, et üldarvestuses on esmast töövõimetuspensionari saajate hulgas naisi arvuliselt vähem nii Rapla- kui Järvamaal. Kogu registreeritute hulgas on aga naiste arv hakanud tasapisi tõusma aastast 2009 ja ületanud registreeritud töövõimetuspensionari saavate meeste arvu 2012 aastaks. Võrreldes omavahel aga Rapla- ja Järvamaal esmaregistreeritud töövõimetuspensionaridest mehi ja naisi, saab öelda, et Järvamaal on registreeritute arv olnud igal aastal suurem nii meeste kui naiste hulgas. Arvuliselt on töövõimetuspensionari saavaid mehi mõlemas maakonnas endiselt siiski rohkem kui naisi.

Saadud uurimistulemuste põhjal võime järeldada, et suurem töövõimetuspensionaride arvuline tõus meeste hulgas majandussurutise algul võis olla tingitud majanduse kõrghooajal loodud firmade pankrotistumise tõttu, millega seoses kadusid esmalt traditsiooniliselt meestega seotud ametikohad (nagu ehitus) ja tööta jäämine jõudis nendeni esmajärjekorras. Hiljem kiiremal tõusma hakanud naiste osakaal töövõimetuspensionari saajate hulgas võis aga tuleneda sellest, et majandussurutise teisel poolel jõudis kriis ka naistega seotud ametikohtadeni nagu kaubandus ja teenindussfäär. Uurimistulemustest lähtuvalt saame öelda, et majanduskriis on mõlemas maakonnas töövõimetuspensionari saajate arvukust nii naiste kui meeste lõikes mõjutanud.

Erivajadustega inimeste arv on aastate jooksul kasvanud kõikides vanuserühmades. Uurimusest selgus, et Raplamaal on märgatav tõus töövõimetuspensionari saajate hulgas toimunud 30-40 aastaste vanusegrupis. 50-60 aastaste hulgas on kasv jäänud tagasihoidlikumaks, kuid siiski alates 2009 aastast on ka selles vanusegrupis esmaste töövõimetuspensionari saajate arv tõusnud aastani 2012. 41-49 aastaste hulgas on esmarestreeritute arv püsinud kõige stabiilsemana jäädes ka enamuse aastatel teiste vanusegruppidega võrreldes madalamale tasemele. Tähelepanu väärib, et 41-49 aastaste vanusegrupis olevate naiste arv Raplamaal on tõusnud püsivalt aastast 2009, ületades ka igal aastal selles vanusegrupis olevate meeste arvu.

Järvamaal on enim esmarestreeritud töövõimetuspensionäre olnud 41-49 aastaste vanusegrupis, kus aastast 2008-2013 on toimunud pidev esmarestreeritute arvuline kasv. Aastast 2008 kuni aastani 2010 on olnud ka 30-40 aastaste vanusegrupis suhteliselt suur tõus esmarestreeritute hulgas. Väiksem ja stabiilsem on olnud esmarestreeritud töövõimetuspensionäride hulgas kasv 50-60 aastaste vanusegrupis.

Uurimistulemuste põhjal saame öelda, et enim on töövõimetuspensionari saajate arv tõusnud mõlemas maakonnas nooremates vanusegruppides ja 50-60 aastaste hulgas on esmarestreeritute arv jäänud väiksemaks. Seega võib järeldada, et kriisi aastatel oli mõlemas maakonnas töövõimetuspensionari esmataotlejate hulgas tavalisest rohkem neid, keda stabiilses majandusolukorras ohustab töötusjäätmine vähem: mehed ja nooremad töötajad. 2011-2012. aastal aga muutus olukord taas stabiilsemaks ja registreeritute arv nii meeste kui nooremate vanuserühmas hakkas langema.

Kokkuvõttes saab saadud uurimistulemuste põhjal öelda, et majandussurutise perioodil on Rapla- ja Järvamaal töövõimetuspensionari saajate arv tõusnud ja majandusliku olukorra stabiliseerudes on see mõnevõrra hakanud taas langema. Majandussurutise algusperioodil on olnud suurem tõus töövõimetuspensionari saavate meeste hulgas, kuid naiste osakaal töövõimetuspensionari saajate seas on pidevalt tõusnud. Vanuseliselt on majandussurutise perioodil kasvama hakanud nooremate töövõimetuspensionari saajate arv ja naiste osakaal.

On selge, et kaugeleulatuvaid järeldusi saadud uurimistöö tulemuste põhjal oleks ennatlik teha. Pigem on see põgus vaade kahe maakonna töövõimetuspensionäridest,

mille pinnalt saaks edaspidi teha põhjalikuma uurimuse. Selleks, et saada täpsemaid ja kindlamaid vastuseid küsimusele: “Millega seoses on töövõimetute arv enim kasvanud?” peaksime uurima lisaks ka töövõimetuspensioni saajate tausta (nt haridustaset) ja töövõimetuse taotluste aluseks olevaid põhjusi. Oluline on teada kas inimesi on ajendanud töövõimetuspensioni taotlema nende hetkeline majanduslik olukord, töötusest tulenevad toimetulekuraskused või terviseprobleemid.

Autori poolt läbi viidud uurimuse ja ka statistikaameti poolt varasemalt vabariigi maastaabis tehtud uuringute põhjal saab väita, et mõju töövõimetuspensioni taotlejate arvukusele, selle soolisele ja vanuselisele koosseisule on majandussurutisel ja sellega seotud tööpuuduse tekkimisel olnud.

Tuginedes käesoleva lõputöö uurimistulemustele ja loodavast töövõimereformist lähtudes, peab töö autor vajalikuks esitada mõningad ettepanekud vabariigi valitsusele ja Sotsiaalkindlustusametile.

Selleks, et vähendada toimetulekutoetuse saajate arvukust olukorras, kus töövõimetute arv riigis aina kasvab, tuleb probleemi teadvustamisega ja sellega tegelemisega alustada varakult, pöörates suuremat tähelepanu inimeste tervisele ja tagades neile nõuetele vastavad, minimaalselt tervist kahjustada võivad töötingimused, vajalikud turvavahendid ja töökeskkonna, vältides sellega tekkida võivaid tervisekahjustusi, mis ei laseks neil vanemas eas 100% tööelus osaleda. Selleks tuleb korraldada sagedasemat järelvalvet töötervishoiu ja tööohutusnõuete järgimise üle ettevõtetes.

Üheks meetmeks tööealiste inimeste tööturul hoidmiseks on haridus. Vaja oleks juba varakult väärtustada haridust ja elukestvat õpet, sest parem haridus tagab suuremad võimalused töökoha valikul ning sellest tulenevalt ka kindlama seisundi tööturul. Tihedamat koostööd peaksid tegema omavahel tööandjad ja kutseõppe asutused.

Saadud uurimistulemustest võime järeldada, et majandussurutis on mingil määral avaldanud töövõimelistele inimestele negatiivset mõju ja pärssinud nende toimetulekut. Uus töövõimereform peaks hakkama koordineerima töötute ja erivajadustega inimeste aktiivsesse tööellu tagasi toomist, parandades seeläbi nende inimeste igapäevase eluga hakkamasaamist.

Uuest töövõimereformist lähtuvalt teeb autor mõned omapoolsed ettepanekud Sotsiaalministeeriumile:

Uue töövõime reformi loomisel tuleks suurt tähelepanu pöörata nende spetsialistide olemasolule, kes tulevikus hakkavad inimeste terviseseisundit hindama. Visuaalsel vaatlusel saame me hinnata inimeste füüsilist puuet, kuid kas töötukassa töötajatel on piisav väljaõpe ja kompetents, et hinnata näiteks psüühikahäiretega inimeste töövõimet või haiguse raskusastet. Uue reformi loomisel tuleb mõelda kindlasti sellele sihtgrupile ja koostööle vastava eriala spetsialistidega.

Tuleb hakata muutma ka tööandjate ja ühiskonna üldist suhtumist erivajadusega inimestesse, kaasates neid võrdväärselt tervete inimestega tööellu. Ei peaks kartma, et erivajadusega inimesed ei ole võimelised töötama tervete kõrval. Tuleb vaid leida igale sobiv ja võimetele vastav töö. Kahjuks on hetkel aga tendents pigem selles suunas, et ka tervetele inimestele ei jätku piisavalt töökohti ja olemasolevatele töökohtadele kandideerimiseks on nõuded kohati muutunud arusaamatult kõrgeks. Sellest võib tuleneda oht, et töökohad mida erivajadustega inimestele pakkuma hakatakse on vähe atraktiivsed ja vähetasustatud ning ei vasta nende tegelikele võimetele või omandatud haridustasemele.

Tavaliselt vajavad erivajadustega inimesed tööd osakoormusega, kuna täiskoormusega töötamine käib neile üle jõu. Samuti vajavad paljud erivajadustega inimesed nende jaoks kohandatud tingimustega töökohti. Selliste kohtade loomine ja leidmine võib osutuda aga keeruliseks ja eriti raskendatud võib see olla maapiirkondades. Samas on just seal tööpuudus suurem ja ka tervetel inimestel tööd leida keerulisem. Siin peaks Sotsiaalministeerium läbi viima põhjalikuma uuringu, milliseid ja kui reaalseid võimalusi on erivajadustega inimeste aitamiseks mujal, kui Tallinna lähiümbruses, üldse olemas. Kas reform on ikka jätkusuutlik või muutub sellega seoses niigi raskustes olevate inimeste toimetulek veelgi raskemaks.

Lähtudes tehtud uurimistööst, saime ülevaate Rapla- ja Järvamaa kahe vanusegrupi töövõimetuspensionäridest. Uue reformi valguses, tuleks läbi viia põhjalikum uuring, kes nendest inimestest sooviksid ja millises ulatuses on nad võimelised tööellu naasma. Samuti millised alternatiivid ja võimalused neil tööl käimiseks oleksid, millised oleksid

need töökohad, kuhu neil edaspidi oleks võimalik tööle asuda. Kõike seda tuleks enne reformi käiku laskmist põhjalikult analüüsida ja realselt uurida. Selleks peaks igas maakonna sotsiaalsektoris olema inimesed, kes uurimuse ja analüüsiga põhjalikumalt tegeleksid ja saadud tulemuste põhjal reaalse pildi looksid.

KOKKUVÕTE

Sotsiaalvaldkonnaga seonduvad protsessid on Eesti riigi jaoks vaieldamatult olulised. Elanikkonna vananemine ja tegutsemine piiratud vahendite tingimustes nõuab valitsuselt meetmeid, mis aitaksid tagada inimestele turvatunde ja elamisväärse elu. Oma jälje sotsiaalvaldkonnas toimuvale on jätnud ka ülemaailmne majandussurutis mõjutades nii tööturul toimuvat, kui inimeste tervist.

Käesoleva lõputöö „Majandussurutise seos töövõimetuspensionäride arvukuse kasvuga Rapla- ja Järvamaa näitel“ teemaks olid sotsiaalvaldkonnaga seonduvad protsessid Eestis. Kitsamas mõistes vaadeldi töövõimetuspensionäri arvukuse kasvu mõjureid majandussurutise perioodil Rapla- ja Järvamaa näitel.

Uurimustöö eesmärgiks oli anda ülevaade kuidas majandussurutisele eelnenud, selle kõrghetkel ja sellele järgneval perioodil on muutunud Rapla- ja Järvamaal registreeritud töövõimetuspensionäride arvukus. Uuriti kuidas seitsme aasta lõikes on muutunud registreeritute suhe meeste ja naiste lõikes, ning selgitati välja kuidas uuritav periood on mõjutanud esmarestreeritud vanuselisel. Kõikidele uurimisküsimustele leiti vastused ning uurimiseesmärk täideti.

Jälgides majanduslikku olukorda riigis ja töövõimetuspensionäri taotlejate arvulist koosseisu aastate lõikes selgus läbi viidud uurimusest, et majandussurutise periood on mõjutanud esmaste töövõimetuspensionäride arvukust uuritava sihtgrupi suhtes tõusvalt ning peale majanduse stabiliseerumist on see hakanud langema ehk majanduse mõju töövõimetuspensionäride arvu tõusule vaadeldava sihtgrupi suhtes on olemas. Kahe maakonna võrdlusest selgus, et Järvamaal on esmast töövõimetuspensionäri saajate arv igal aastal olnud suurem kui Raplemaal ehkki rahvastiku arv on seal mõnevõrra väiksem.

Uurides esmast töövõimetuspensioni taotlevate meeste ja naiste arvulist koosseisu aastate lõikes selgus, et naised on töövõimetuspensioni esmataotlejate hulgas arvuliselt vähem nii Rapla- kui Järvamaal. Kogu registreeritute hulgas on aga naiste arv hakanud tasapisi tõusma ja ületanud registreeritud töövõimetuspensioni saavate meeste arvu 2012 aastaks. Arvuliselt on töövõimetuspensioni saavaid mehi mõlemas maakonnas endiselt siiski rohkem kui naisi.

Uurimistulemuste põhjal selgus ka, et enim on töövõimetuspensioni saajate arv tõusnud mõlemas maakonnas nooremates vanusegruppides- Järvamaal 41-49 aastaste hulgas ja Raplalaal 30-40 aastaste esmaregistreeritute hulgas. 50-60 aastaste seas on esmaregistreeritute arv jäänud aga väiksemaks ja peale 2011 aastat hakanud langema.

Kokkuvõtvalt leiab autor, et mõju töövõimetuspensioni saajate arvukusele, kui ka soolisele ja vanuselisele koosseisule on majandussurutisel ja sellega seotud tööpuuduse tekkimisel saadud uurimistulemuste põhjal olnud. Samas ei selgu uurimusest saajaprotsendiliselt, et esmaregistreeritud töövõimetuspensionäride arvu kasv tuleneb ainult majandussurutisest põhjustatud probleemidest.

Antud lõputöö oli põgus vaade kahe maakonna töövõimetuspensionäridest, mille pinnalt saaks edaspidi teha põhjalikuma uurimuse. Selleks, et saada täpsemaid ja kindlaid vastuseid küsimusele: “Millega seoses on töövõimetute arv enim kasvanud?” tuleks uurida lisaks ka töövõimetuspensioni saajate tausta (nt haridustaset) ja töövõimetuse taotluste aluseks olevaid põhjusi. Oluline on teada kas inimesi on ajendanud töövõimetuspensioni taotlema nende hetkeline majanduslik olukord, töötusest tulenevad toimetulekuraskused või terviseprobleemid.

Kindlasti aitavad saadud uurimistulemused paremini mõista ja kaardistada töövõimereformi kitsaskohti ja töövõimetuspensionäride toetamisvajadusi, samuti annavad mõtlemisainet sotsiaalministeeriumis uut töövõimereformi välja töötavatele inimestele ja neile, kes oma töös puutuvad kokku tööhõivepoliitikaga seotud küsimustega. Ühtlasi on tulemused abiks reaalsest olukorrast ülevaate saamisel ning muudatusepanekute esitamisel ministeeriumile.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Ajutine ja püsiv töövõimetus. 2013. Tervishoid. Tervisekaitse. Eesti.ee. Eesti Haigekassa ja Sotsiaalkindlustusamet.
[https://www.eesti.ee/est/teemad/tervisekaitse/tervishoid/ajutine_ja_pusiv_toovoime tus] 14.04.2014.
2. **Allardt, E.** 1997. Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. M.Nussbaum, A. Sen (Eds.) *The Quality of Life (88-94)*. Oxford: Clarendon Press.
3. **Crossman, A.** Secondary Data Analysis. Sociology.
[<http://sociology.about.com/od/Research-Methods/a/Secondary-Data-Analysis.htm>] 23.04.2014.
4. **Easterlin, R. A.** 1974. Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. University of Pensilvania.
[<http://graphics8.nytimes.com/images/2008/04/16/business/Easterlin1974.pdf>] 07.04.2014.
5. Ebavõrdsus tervises. 2013. Terviseinfo. Tervise edendamine.
[<http://www.terviseinfo.ee/et/tervise-edendamine/uldpohimotted/ebavordsus-tervises>] 16.04.2014.
6. Employment statistics. Employment and unemployment. Employment rates of older workers. (2013). Eurostat. [e-andmebaas]
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/main_tables] 14.04.2014.
7. **Erikson, R.** 1997. Discriptions of Inequality: The Swedish Approach to Welfare Research.M.Nussbaum, A. Sen (Eds.) *The Quality of Life (67-83)*. Oxford: Clarendon Press.

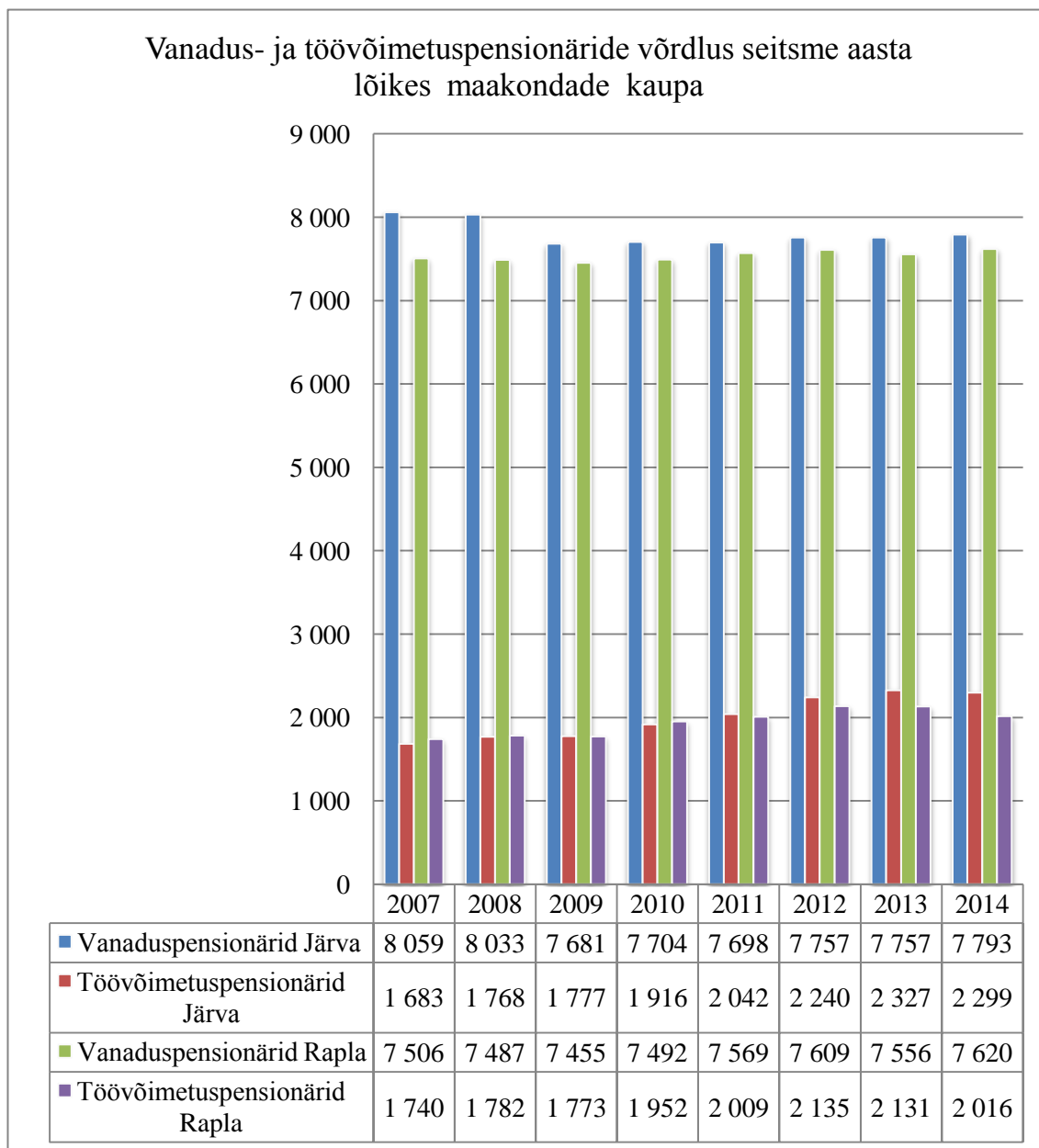
8. **Gothöni, R.** 2008. Vana ja väarikana. Kogumikus T. Tulva (koost.), *Eakate vananemise kogemused Eestis ja Soomes (lk.7-13)*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
9. **Grossman, M.** 2008. Eakate toimetulek ja teenuste vajadus Rõuge valla näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool Sotsiaaltöö Instituut. Tallinna 2008.
10. **Hall, A.** 2014. Vaimupuu tutvustas töövõimereformi. Vaimupuu nr.20/04/2014. [<http://vaimupuu.ee/zine/28.pdf>] 06.04.2014.
11. **Hellerstein, J. K., David, N., Troske, K. R.** 1999. Wages, productivity and worker characteristics: evidence from plant level production function and wage equation, *Journal of Labor Economics*, No.17, pp. 409-406.
12. **Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P.** Uuri ja kirjuta. Tallinn: 2005 Medicina. (Originaal Helsinki 2004).
13. **Kaldaru, H.** Üliõpilaste uurimistööd: metoodiline juhend. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 2004, 77 lk.
14. **Kidron, A.** 2007. *Elustiil ja heaolu. Eluviis tegevusstiilid ja subjektiivne heaolu*. Tallinn.
15. **Kiis, A., Pihlak, M.** 2004. Vananemise ja heaolu teoreetilisi käsitlusi. Kogumikus T. Tulva (toim.), *Vananemine ja põlvkondade vaheline sidusus (lk. 27-40)*. Tallinn: TPÜ, EV Sotsiaalministeeriumi eakatepoliitika komisjon.
16. Krediidiinfo. 2013. Pankrotid Eestis 2012. Paneeluuring. Tallinn [<http://www.krediidiinfo.ee/files/pankrotid2012.pdf>] 05.04.2014.
17. **Krusell, S.** 2007. Lühi- ja pikaajaline töötus. – Statistikaamet. Teemaleht, nr 2, lk 1–8.
18. Kuukiri nr.6. Mida toob kaas TVK, millest sageli räägitakse? Intranet 2014 [http://siseveebska.sotsiaalministeerium.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=421&Itemid=583] 14.04.2014.
19. **Leetmaa, R., Masso, M., Võrk, A., Karu, M., Veldre, V., Paulus, A., Turk, P.** 2012. Sotsiaalkaitsehüvitiste ja -toetuste mõju töömotivatsioonile. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
20. **Leppik, M.** 2014. Mis iseloomustab keskmist töövõimetuspensionäri. Kvartalikiri 1-2014. Statistikaamet.
21. **Loogma, K.** 1996. Elulaadi mõjutavad suundumused. Kogumikus „Maailm ja Eesti. Tulevikutrendid“. Tallinn: EV Keskkonnaministeerium.

22. Maailma Terviseorganisatsiooni Euroopa Regionaalbüroo EV Sotsiaalministeerium Poliitikauuringute keskus PRAXIS. 2006. Tervise mõju majandusele. Lõpparuanne. Tallinn 2006.
[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Uuringud_ja_a_naluusid/Tervise_moju_majandusele_Eestis__lopparuanne.pdf] 08.04.2014.
23. Majanduse mõju tervisele. 2011. Tervisemõjurid. Tervise edendamine. Terviseinfo. [<http://www.terviseinfo.ee/tervise-edendamine/uldpohimotted/tervisemojurid/majanduse-moju-tervisele>] 05.04.2014.
24. **Marksoo, Ü.** 2009. Globaalse majandus- ja finantskriisi mõju Euroopa Liidu tööturule. Töövaldkonna areng 2008-2009. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2009. Trendide kogumik.
[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Toovaldkond/toovaldkonna_aren_g_2008-2009.pdf] 08.04.2014.
25. **Maslow, A. H.** 2007. Motivatsioon ja isiksus. Tallinn: Mantra kirjastus, 491 lk.
26. **Medar, M.** 2002. *Sotsiaalteenused – kellele, miks ja kuidas?* Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, EV Rahandusministeerium, EV Rahvastikuminiistri Büroo.
27. **Medar, M.** 2013. Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid. Loengukonspekt: hoolekande korralduse ühiskonna-, majandus- ja sotsiaaltööteoreetilised lähenemised.
28. **Mertsina, T.** 2014. Tööpuuduse vähenemine sellel aastal jätkub. Raamatupidamis ja maksuinfoportaal. [<http://www.rmp.ee/uudised/uldmajandus/16426>] 18.03.2014.
29. **Nussbaum, M., Sen, A.** 1997. *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press.
30. Puude või püsiva töövõimetuse taotlemine. 2013. Puudega inimesed. Sotsiaalministeerium. [<http://www.sm.ee/sinule/puudega-inimesele/puude-voivpusiva-toovoimetuse-taotlemine.html>] 05.04.2014.
31. Püsiva töövõimetuse, selle tekkimise aja, põhjuse ja kestuse tuvastamise tingimused ja kord ning töövõimetuse põhjuste loetelu. 2009. Sotsiaalministri määrus. Riigi Teataja lisa nr 10, art 123. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/13256579>] 04.04.2014.
32. **Rahno, J.** 2011. Tervis ja töövõime. Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu? Eesti statistika. Tallinn 2011.
33. Rahvastiku Tervise arengukava 2008 (täiendatud 2012). ASO. [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Rahvatervis/RTA/2012_RTA_pohitekst_ok_5.pdf] 10.05.2014.

34. Riikliku pensionikindlustuse seadus. 2001. Riigi Teataja I osa nr 100, art 648.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/13336686>] 10.04.2014.
35. **Rõivas, T.** 2014. Töövõimereform aitab erivajadustega inimestel leida sobiv töö.
[<http://www.sm.ee/aktuaalne/uudised/b/a/roivas-toovoimereform-aitab-erivajadustega-inimestel-leida-sobiv-too.html>] 15.04.2014.
36. **Saik, A.** 2013. Majanduslanguse mõju vanemaealiste tööhõivele Eestis. Lõputöö. Tartu Ülikool Pärnu kolledž Ettevõtluse osakond. Pärnu 2013.
37. Sotsiaalhoolekandeseadus Riigi Teataja 1995, 21, 323.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/12851852>] 08.04.2014.
38. Sotsiaalkindlustusamet. Töövõimetuspension. Töö ja pensioniealistele.
[<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/toovoimetuspension-2/>] 05.04.2014.
39. Sotsiaalministeerium. Sotsiaalkaitse avalike teenuste kaasajastamine SKAIS2. Sotsiaalkindlustusameti infosüsteem (SKAIS).
[<http://www.sm.ee/tegevus/sotsiaalkindlustusameti-infosusteem-skais.html>] 24.04.2014.
40. Statistikaamet. 2014. [<http://www.stat.ee/>] 18.04.2014.
41. **Tulva, T., Viiralt, I.** 2003. Väärikas vananemine: müüdid ja tegelikkus. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium. TPÜ.
42. Töövõimereform. Sotsiaalministeerium. [<http://toovoime.sm.ee/avaleht.html>] 05.04.2014.
43. Töövõime toetamise süsteemi põhimõtted ja ajakava. 2013. Sotsiaalministeerium. Uus töövõime toetamise süsteem.
[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/TVK/T%C3%B6%C3%B6v%C3%B5ime_toetamise_s%C3%BCsteemi_p%C3%B5him%C3%B5tted_ja_ajakava.pdf] 16.04.2014.
44. Töövõimetuspension. Sotsiaalkindlustusamet. Töö ja pensioniealistele.
[<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/toovoimetuspension-2/>] 05.04.2014.
45. **Uuspõld, E.** 2000. Üliõpilastööde vormistamise juhend. Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.
46. **Varik, M.** 2003. Klientide rahulolu elukorraldusega Tartu maakonna nelja üldhooldekodu näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool. Sotsiaaltöö eriala.

47. **Wiman, R.** 1990. National Board of Social Welfare, Publ.2/1990. P.O.Box 220, SF-00531 Helsinki, Finland.
48. World Health Organization. The Ottawa Charter for Health Promotion. Conferences. Health Promotion.
[<http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en/>] 05.04.2014.

Lisa 1. Rapla- ja Järvamaal registreeritud töövõimetus- ja vanaduspensionäride võrdlus seitsme aasta lõikes.

SUMMARY

THE CONNECTION BETWEEN THE ECONOMIC DOWNTURN AND AN INCREASE IN THE NUMBER OF PERSONS RECEIVING THE PENSION FOR INCAPACITY FOR WORK AS EXEMPLIFIED BY THE COUNTIES OF RAPLA AND JÄRVA

Katrin Pihlak

The processes connected to the sphere of social affairs are undeniably important for the state of Estonia. One could say that the social sector is under the pressure of great expectations today and will continue to be so in the days ahead. The ageing of the population and operating with limited funds requires measures from the government that would help ensure that people feel safe and live a livable life. The global economic downturn has left its mark on the social sphere, affecting activities in the labour market as well as the health of people.

The aim of this final paper was to get an overview of the persons receiving the pension for incapacity for work in the counties of Rapla and Järva as well as to analyse how the economic downturn has affected their number in the course of the last seven years and to what extent the number of applicants for the incapacity pension has increased compared to the period that preceded the economic downturn.

Changes and developments that have taken place in the economy and their effect on people are analysed in the theoretical part of the paper. The analysis mainly relies on theories of welfare and subsistence. In the empirical part of the paper, focus is set on the years 2007–2013, which enabled the author to analyse the links between the number of

persons that applied for the incapacity pension and the economic situation prior to and during the downturn and when the economic situation had started to stabilise.

Supported by the overview given in the theoretical part of the paper and the aim of the research, the following research questions were formulated:

- To what extent has the number of applicants for the incapacity pension changed compared to the period that preceded the economic downturn.
- How has the economic downturn affected the number of applicants for the incapacity pension in the counties of Rapla and Järva in the last seven years.
- Are there more men or women among the applicants for the incapacity pension during the period of economic downturn.
- How has the age of the recipients of the incapacity pension in the age range of 30–60 changed in the course of the years analysed.

The research was conducted as a quantitative research, using the method of secondary data analysis. The sample included all registered persons aged 30–60 receiving the pension for incapacity for work in the counties of Rapla and Järva with a special emphasis on those who had registered for the first time. 5,320 persons receiving the pension for incapacity for work were compared and analysed altogether.

From the research conducted it became evident, that the period of economic downturn has affected the number of first-time recipients of the incapacity pension in relation to the researched target group in an upward manner. This number has started to fall after the stabilisation of the economy. In other words, the effect of the economy on the increase in the number of incapacity pension recipients in relation to the observed target group is real. However, a comparison of the two counties revealed that Järva County has had a greater number of first-time recipients of the incapacity pension each year than Rapla County, although the population is slightly smaller in the former.

Relying on the results of the research, one can state that the number of incapacity pension recipients in the target group researched in Rapla County has increased more among men. Although men who receive the incapacity pension in Järva County outnumber the women, an increase in the number of first-time enrollees has been greater among women. However, when comparing the first-time male and female recipients of

the incapacity pension in the counties of Rapla and Järva to each other, we can say that the number of enrollees among both men and women has been greater in Järva County each year. Numerically, there are still more men than women in both counties who receive the incapacity pension.

Based on the results of the research, it also became clear that in both counties, the number of first-time enrollees has increased most in the younger age groups- in Järva County in the age group of 41-49 and in Rapla County in the age group of 30-40. The number of first-time enrollees in the age group of 50–60 has not increased as much as in the younger age groups.

Based on the research results, we can summarise that the number of incapacity pension recipients in the counties of Rapla and Järva has increased in the period of the economic downturn and as the economic situation has started to stabilise, the figure has started to slightly decrease. In the starting period of the economic downturn, there has been a greater increase in the number of male recipients of the pension for incapacity, but the proportion of women among the recipients of the pension for incapacity has continuously risen. Therefore, we can claim that the economic downturn and the ensuing unemployment has had an effect on the number and the gender- and age-specific composition of the applicants for the pension for incapacity for work.

It would be premature to draw far-reaching conclusions from the results of the research. Rather, it is a brief view on the persons receiving the pension for incapacity for work in the two counties, based on which a more thorough research could be conducted in the future. In order to receive answers that are more precise and particular to the question "In relation to what has the number of people incapacitated for work risen the most?" we should also investigate the background (e.g. the level of education) of the recipients of the pension for incapacity for work and the reasons behind the applications for incapacity for work. It is important to know whether a temporary economic situation, difficulties in coping due to unemployment or health issues have motivated people to apply for the incapacity pension.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katrin Pihlak,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Majandussurutise seos töövõimetuspensionäride arvukuse kasvuga Rapla- ja Järvamaa näitel,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Kandela Õun,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 19.05.2014